

**DOLNY
ŚLĄSK**

**Propozycje do uzupełnienia Strategii
Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do
2020 roku o problematykę młodzieżową**

opracowanie:

Paweł Dębek

Piotr Mikiewicz

Kazimierz Szepiela

Tomasz Wysoczański

Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, październik 2010

Niniejszy dokument stanowi propozycję uzupełnień Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do roku 2020 o tematykę młodzieżową. Zgodnie z założeniami przyjętymi przez Komisję Doradczą ds. Młodzieży definiujemy młodzież jako osoby w wieku 13 – 30 lat w podziale na dwie grupy wiekowe: młodzież szkolna 13 -18 i młodzi dorośli 19 – 30 lat oraz przedstawiamy propozycję uzupełnień w zakresie czterech wskazanych przez komisję dziedzin:

- 1) Bezpieczeństwo i zdrowie
- 2) Rozwój i edukacja na rynku pracy
- 3) Kultura czasu wolnego (czynna i bierna)
- 4) Aktywność społeczna i obywatelska

W każdym z wymienionych obszarów:

- przygotowano diagnozę stanu wyjściowego,
- opracowano prognozę na temat trendów rozwojowych,
- wskazano wizję stanu pożądanego do 2020 roku,
- określono wskaźniki osiągnięcia stanu pożądanego
- wskazano działania konieczne w celu osiągnięcia stanu pożądanego

Na podstawie analiz stanu obecnego, diagnozy trendów oraz wizji stanu pożądanego zaproponowano system realizacji działań strategicznych, wskazano plan działań implementacyjnych oraz określono potencjalne źródła finansowania.

Wprowadzenie

W niniejszym opracowaniu przyjęto rozumienie młodzieży jako grupy osób w wieku od 13 do 30 lat. Przygotowanie spójnej strategii działań na rzecz młodzieży utrudnia rozproszony charakter danych na jej temat. Wynika o po części z nieostrości terminu **młodzież**. Przekłada się to bezpośrednio na jakość dostępnych w dolnośląskich instytucjach danych na temat młodzieży, ponieważ każda z nich zbiera informacje, różnie określając ludzi młodych, na czele z Urzędem Statystycznym, który rozróżnia osoby w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym. Z punktu widzenia policji i wymiaru sprawiedliwości, nieletni to osoby w wieku 12 – 17 lat. Analizy rynku pracy dotyczą osób w przedziale 18 – 25 lat. Bez wprowadzenia jednolitej siatki pojęciowej, trudno będzie budować spójny obraz społeczny na podstawie danych instytucjonalnych.

Ostatecznie jednak, gdyby przyjąć szeroką definicję młodzieży, a więc 13 – 30 lat, to ta grupa społeczna kształtuje się następująco w populacji Dolnego Śląska (dane GUS za rok 2008):

GRUPA WIEKOWA	LICZBA OSÓB W GRUPIE	% UDZIAŁ W POPULACJI DL. ŚLĄSKA
13 – 15	96 744	3,36
16 – 18	110 010	3,82
19 – 24	268 053	9,31
25 – 29	253 689	8,81
13 – 29	728 496	25,32

Analiza ta pokazuje, że ponad ¼ mieszkańców Dolnego Śląska to ludzie młodzi. Jest to zdecydowanie poważne uzasadnienie dla podejmowania przez ośrodki i instytucje publiczne działań strategicznych na rzecz tej grupy. Niniejsze opracowanie stwarza ramy koncepcyjne dla dalszych bardziej uszczegółowionych koncepcji działań implementacyjnych.

I. Opracowanie strategiczne w głównych obszarach problemowych

1. Bezpieczeństwo i zdrowie:

1.1 Diagnoza

Napoje alkoholowe są najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną wśród młodzieży. Najbardziej popularnym napojem alkoholowym wśród całej młodzieży jest piwo, a najmniej – wino. Palenie tytoniu jest zachowaniem mniej powszechnym. Chociaż raz w życiu paliło 53% gimnazjalistów i 68% uczniów ze starszej grupy. Zarówno palenie tytoniu jak picie napojów alkoholowych jest bardziej rozpowszechnione wśród chłopców niż wśród dziewcząt.

Wyniki badania wskazują na znacznie niższy poziom rozpowszechnienia używania substancji nielegalnych, niż legalnych, szczególnie alkoholu i tytoniu. Zdecydowana większość badanych nigdy po substancje nielegalne nie sięgała. Wśród tych, którzy mają za sobą takie doświadczenia, większość stanowią osoby, które co najwyżej eksperymentowały z marihuaną lub haszyszem. Na drugim miejscu pod względem rozpowszechnienia wśród substancji nielegalnych jest amfetamina - ok. 4% wśród uczniów gimnazjów i 8% wśród uczniów szkół wyższego poziomu. Aktualne, okazjonalne używania substancji nielegalnych, czego wskaźnikiem jest używanie w czasie ostatnich 12 miesięcy, także stawia przetwory konopi na pierwszym miejscu pod względem rozpowszechnienia. Zarówno eksperymentowanie z substancjami nielegalnymi, jak ich okazjonalne używanie jest bardziej rozpowszechnione wśród chłopców niż wśród dziewcząt.

Porównanie wyników badania z 2007 r. z wynikami badań zrealizowanych w 2003 r., 1999 r. i 1995 r. wykazało tendencję do spadku wskaźników używania alkoholu przez młodzież w latach 2003-2007 po stabilizacji w latach 1999-2003 i po silnym wzroście w latach 1995-1999. Spadek wskaźników przekraczania progu nietrzeźwości, czyli picia szczególnie destruktywnego, był silniejszy niż wskaźników konsumpcji alkoholu.

Trochę inaczej rzecz się ma z substancjami nielegalnymi. Tu także obserwujemy stabilizację lub spadek, jednak w latach 1999-2003 mieliśmy do czynienia ze wzrostem. Trzeba dodać, że w okresie 1995-1999 problem narkotyków wykazywał bardzo silny trend wzrostowy.

W zakresie wskaźników picia alkoholu i palenia tytoniu obserwujemy proces zacierania się różnic między dziewczętami i chłopcami, chociaż jeśli chodzi o upijanie się, to nadal zróżnicowanie związane z płcią pozostaje znaczne. Zmiany w rozpowszechnieniu używania przetworów konopi wśród chłopców i dziewcząt nie układają się w tak czytelną tendencję, chociaż tu również możemy zaobserwować lekkie zmniejszenie się różnic między chłopcami a dziewczętami w stosunku do 1995 r.

W zakresie oceny dostępności poszczególnych substancji obserwujemy załamanie trendu wzrostowego trwającego od początku badań ESPAD. Wszystkie wskaźniki dostępności substancji psychoaktywnych zaczynają wykazywać korzystne tendencje. Zarówno oceny dostępności substancji, jak ekspozycja na propozycje w 2007 r. spadły, chociaż nadal utrzymują się na wysokim poziomie. Warto zauważyć, że sygnały spadku dostępności dotyczą zarówno substancji nielegalnych, jak i legalnych.

Łącznie 43,5% dolnośląskich gimnazjalistów i uczniów szkół ponadgimnazjalnych spróbowało jakiegokolwiek alkoholu w wieku 13 lat lub mniej. Postrzegana przez uczniów dostępność napojów alkoholowych zwiększa się wraz z wiekiem badanych osób. Dostępność piwa w badanych grupach młodzieży szkolnej z województwa dolnośląskiego jest bardzo duża. Niemal trzy czwarte (72%) uczniów trzecich klas gimnazjalnych (15-latków) uważa, że zdobycie piwa byłoby łatwe, natomiast 19% sądzi, że byłoby to trudne lub niemożliwe. W drugich klasach ponadgimnazjalnych, tj. wśród 17-latków, 88% uczniów stwierdziło, że piwo jest dla nich łatwo dostępne, natomiast tylko co trzynasty miał w tej sprawie przeciwną opinię.

Spada w latach 2008 i 2009 liczba zatrzymanych nieletnich pod wpływem alkoholu. Ilość ujawnionych przypadków łamania zakazu sprzedaży lub podawania napojów alkoholowych w 2009 roku (art. 43 Ustawy o wychowaniu w trzeźwości) ogółem- 849, ilość ujawnionych przypadków sprzedaży alkoholu osobom do 18 r. życia – 43.

W porównaniu do roku 2008 znacząco wzrosła liczba przestępstw polegających na uszczerbku na zdrowiu dokonanych przez nieletnich (WD 159,2), przestępstw z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii (WD 136,8) oraz rozbojów i wymuszeń rozbójniczych (WD 120,7). Wskaźnik udziału czynów popełnionych przez nieletnich w tych kategoriach przestępstw wyniósł w 2009 roku odpowiednio: 24,8%, 14,5% oraz 41,2%. Mając na uwadze postępujący wzrost poczucia bezkarności nieletnich, można założyć dalszy negatywny wzrost

przestępczości nieletnich ww. kategoriach przestępstw. Ponadto wzrostowi przestępczości przeciw ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii może sprzyjać dokonana w pod koniec 2009 roku zmiana przepisów prawa w Republice Czeskiej, która polega zalegalizowaniu posiadania niewielkiej ilości narkotyków przez osoby przebywające w tym kraju.

Spadek udziału opiatów, środków wziewnych przy wzroście leków, amfetaminy i canabis. Również w przypadku ilości osób biorących potwierdzają się tendencje spadkowe. Badani zauważyli też zmniejszenie się ilości najmłodszych „eksperymentatorów”. Maleje stopniowo odsetek osób o lekceważących problem narkomanii lub o postawach nacechowanych pozytywnie względem narkotyków, wzrasta natomiast grupa osób obojętnych i wrogich w stosunku do problemu narkotyków i narkomanii.

Problematykę przeciwdziałania uzależnieniom reguluje Dolnośląski Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Uzależnień na lata 2009 – 2012, a także gminne strategie rozwiązywania problemów społecznych oraz gminne programy profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i przeciwdziałania narkomanii.

Diagnozy gminnych strategii profilaktycznych wskazują na potrzebę organizacji czasu wolnego młodzieży jako narzędzia przeciwdziałania patologiom społecznym. Obraz ten warto uzupełnić analizą gminnych strategii profilaktycznych. Wyłania się z nich bardzo tradycyjny model diagnozowania i rozwiązywania problemu uzależnień, często w oparciu o nierzetelne narzędzia diagnostyczne lub brak diagnozy empirycznej. W gminnych programach nacisk kładziony jest na leczenie a nie zapobieganie. Mało pisze się o działaniach w zakresie profilaktyki pierwszorzędowej. Można wnioskować, że poziom wiedzy osób decydujących w gminach o działaniach wobec młodzieży jest niski w zakresie nowoczesnych metod i narzędzi polityki młodzieżowej, a w programach profilaktycznych rzadko planuje się miejsce dla organizacji pozarządowych, działania są głównie realizowane przez jednostki samorządowe.

Raport Dolnośląskiej Komendy Wojewódzkiej Policji na temat przestępczości nieletnich pokazuje tendencję wzrostową od 2007 do 2009 roku. W 2009 roku czyny karalne popełnione przez nieletnich stanowiły 10,2% ogółu popełnionych na terenie województwa przestępstw (w 2008 – 10,1%), natomiast udział nieletnich w populacji osób podejrzanych wyniósł 11,4% (w 2008 -12,3%).

Najwięcej przestępstw popełnianych jest w powiatach wrocławskim, legnickim i wałbrzyskim.

W ocenie zjawiska przestępczości nieletnich na terenie województwa dolnośląskiego niewątpliwie uwagę należy zwrócić na niepokojący, postępujący z roku na rok, wzrost liczby czynów karalnych popełnianych w zakresie przestępczości kryminalnej.

W 2009 roku znacznie zmalała liczba nieletnich sprawców czynów karalnych przy jednoczesnym wzroście ilości czynów karalnych. Zjawisko to, obserwowane już od 2008 r., wskazuje na pogłębianie się demoralizacji tych nieletnich, którzy już weszli w konflikt z prawem.

Zauważalnym negatywnym zjawiskiem w środowisku młodzieżowym jest niezdrowa rywalizacja, chęć dominacji w grupie oraz zemsta za zwrócenie się o pomoc do dorosłych lub Policji. Często zachowaniom tym towarzyszą groźby, znieważenia lub innego rodzaju zastraszanie.

Przeciętny sprawca czynu karalnego jest chłopcem w wieku 13 – 16 lat, uczęszcza do gimnazjum i wywodzi się z miasta. Nieletni sprawca w dokonaniu czynu karalnego używa do pokonania przeszkód prostych narzędzi, jak również korzysta z „okazji” tj. roztargnienia, niedbalstwa lub niewłaściwego zabezpieczenia mienia przez właściciela. Nie jest to jednak regułą, gdyż odnotowywane są przypadki zdarzeń z udziałem nieletnich, kiedy ich działanie przejawia się niezwykle i ponadprzeciętną agresją i brutalnością.

W 2009 roku sprawcami przemocy domowej było 18 nieletnich, natomiast w wyniku przemocy ucierpiało 1728 małoletnich do ukończenia 13 lat i 792 małoletnich od 13 do 18 lat.

Według danych Wydziału Polityki Społecznej Dolnośląskiego Urzędu Wojewódzkiego, w 2009 roku na Dolnym Śląsku pomoc społeczną przyznano z uwagi na:

POWÓD PRYZNANIA POMOCY SPOŁECZNEJ	LICZBA ŚWIADCZENIOBIORCÓW
sieroctwo	171 rodzin
wielodzietność	3 866 rodzin
bezradność w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	16 621 rodzin
niepełność rodzin	10 746
brak umiejętności w przystosowaniu do życia	634 osoby

młodzieży opuszczającej placówki opiekuńczo – wychowawcze	
--	--

W 2008 roku było:

NAZWA OŚRODKA	LICZBA OŚRODKÓW	LICZBA MIEJSC	LICZBA WYCHOWANKÓW
specjalne ośrodki szkolno - wychowawcze	39	2374	1872, w tym: - niewidomi i słabo widzący – 96 - niesłyszący i słabo słyszący – 179 - przewlekłe choroby – 3 - z niepełnosprawnością ruchową – 94 - z upośledzeniem umysłowym – 1081 - zagrożeni niedostosowaniem społecznym – 25
Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze	8	440	421
Młodzieżowe Ośrodki Socjoterapii	19	1310	1145
Ośrodki rewalidacyjno - wychowawcze	9	420	378, w tym: - upośledzenie umysłowe w stopniu głębokim – 303 - autyzm – 3 - zaburzenia sprzężone – 56

W perspektywie lat 2000 – 2008, poza specjalnymi ośrodkami szkolno – wychowawczymi, następuje wzrost liczby miejsc i wychowanych. W ośrodkach specjalnych widoczna jest tendencja malejąca.

Gminne strategie rozwiązywania problemów społecznych wskazują, że dzieci klientów opieki społecznej w czasie wolnym pozostawiane są często same sobie. Istnieje duża potrzeba organizacji czasu wolnego młodzieży jako narzędzie przeciwdziałania patologiom

społecznym. Diagnozy gminne łączą złą sytuację socjalno – bytową rodzin z problematyką uzależnień i przemocy wśród młodzieży

54% zakażonych HIV w Polsce w latach 1985 – 2009 stanowią ludzie poniżej 29 roku życia.

1.2 Prognozowane tendencje i wnioski:

- 1) Korzystanie przez młodzież ze środków psychotropowych, choć wciąż charakteryzuje się wysokimi wskaźnikami, ma tendencje spadkową. Wzrost odnotowuje się w grupie dziewczyn. Można założyć, że tendencje te utrzymają się.
- 2) Istnieje przyzwolenie społeczne na spożywanie przez młodzież alkoholu, szczególnie piwa. Popularność piwa idzie w parze z niską reaktywnością państwa na sprzedaż i spożycie alkoholu przez nieletnich. Wobec braku zdecydowanej reakcji odpowiednich służb państwowych, zjawisko to będzie trwać lub pogłębiać się.
- 3) Wzrasta przestępczość nieletnich. Można założyć, że tendencja ta utrzyma się.
- 4) Grupą szczególnie narażoną na zachowania ryzykowne jest młodzież w wieku 13 – 16 lat, uczniowie gimnazjów w większych miastach.
- 5) Istnieje niewystarczająca liczba danych do oceny efektywności działań prowadzonych w obszarach pomocy społecznej, wsparcia, interwencji, resocjalizacji i penalizacji nieletnich oraz ochrony i wsparcia ofiar przemocy.
- 6) Brakuje wiarygodnych danych regionalnych w zakresie rozpoznania takich uzależnień jak komputer, hazard, aktualnie ostatnio „dopalacze”, a także badań związanych z określeniem stopnia i skali tzw. „cyber przemocy”.
- 7) Dostępne dane nie umożliwiają diagnozy w obszarze zagrożenia wykluczeniem społecznym na tle religijnym, rasowym, pochodzenia, seksualnym, etc.
- 8) Istniejące dane pozwalają na sformułowanie wniosku, że system działań kierowanych do młodzieży w zakresie bezpieczeństwa i zdrowia nie jest skuteczny.

1.3 Wizja

Wizja wsparcia i rozwoju młodzieży w obszarze bezpieczeństwa i zdrowia zakłada pełny obraz potrzeb w tym zakresie oraz dopasowanie do nich instrumentów polityki państwa na szczeblu lokalnym, regionalnym i centralnym, a następnie prowadzenie koordynacji działań oraz monitoringu efektywności stosowania tych instrumentów.

Wizja ta zakłada zmniejszenie się dostępności i użytkowania przez młodzież środków psychoaktywnych, malejący wskaźnik zakażeń wirusem HIV, spadek przestępczości wśród nieletnich oraz zmniejszenie się nieletnich ofiar przemocy, a także zmniejszenie zagrożenia wykluczeniem społecznym z uwagi na ubóstwo oraz tło religijnym, rasowym, pochodzenia, seksualnym, etc.

1.4 Wskaźniki mierzenia osiągnięcia zamierzonych celów

- w zakresie profilaktyki uzależnień: badania społeczne regionalne oraz ogólnopolskie, gdzie wyróżniona jest próba badawcza z Dolnego Śląska;
- w zakresie profilaktyki HIV/AIDS: dane Wojewódzkiej Stacji Sanitarno Epidemiologicznej;
- w zakresie przestępczości: dane Komendy Wojewódzkiej Policji, regionalne badania społeczne;
- w zakresie zagrożenia wykluczeniem społecznym: regionalne badania społeczne, dane ośrodków pomocy społecznej

1.5 Konieczne działania

Rekomenduje się przeprowadzenie następującej sekwencji działań o charakterze strategicznym:

- a) utworzenie narzędzia badawczego dla regionu oraz wyodrębnienie regionu w badaniach ogólnopolskich, diagnozującego szczegółowo problematykę uzależnień, przemocy i ubóstwa;

- b) przeprowadzenie audytu systemu działań kierowanych do młodzieży zagrożonej wykluczeniem i wykluczonej, a następnie wdrożenie rekomendacji systemowych, płynących z audytu;
- c) na podstawie powyższych działań stworzenie mapy szans i zagrożeń dla młodzieży Dolnego Śląska, określającej w przestrzeni geograficznej regionu szczegółowo potrzeby młodzieży (z uwzględnieniem również rynku pracy, możliwości spędzania czasu wolnego, aktywności obywatelskiej, sieci organizacji pozarządowych, jakości szkolnictwa...);
- d) podniesienie efektywności wydawania gminnych pieniędzy, przeznaczonych na profilaktykę oraz jakości gminnych strategii społecznych i dopasowanie ich do szczegółowych potrzeb lokalnych młodzieży w oparciu o mapę szans i zagrożeń młodzieży Dolnego Śląska, opierając poziom bezpośrednich działań operacyjnych o przekazywanie zadań organizacjom pozarządowym;
- e) wsparcie działań lokalnych środkami regionu w miejscach szczególnie newralgicznych z uwagi na wysoki poziom zagrożenia wykluczeniem społecznym lub też niski poziom wsparcia otoczenia dla potrzeb młodzieży;
- f) wspieranie środkami regionalnymi projektów o charakterze regionalnym, które stanowią wsparcie i uzupełnienie działań lokalnych;
- g) monitorowanie zmiany na podstawie prowadzenia w sekwencjach trzyletnich badań regionalnych, aktualizujących mapę szans i zagrożeń młodzieży Dolnego Śląska;
- h) powołanie zespołu współpracującego w zakresie realizowania tej strategii, składającego się z przedstawicieli Kuratorium Oświaty, Policji, urzędników gminnych i powiatowych, organizacji pozarządowych i ekspertów;
- i) powierzenie koordynacji działań związanych z realizacją strategii Pełnomocnikowi Marszałka ds. Zdrowia Publicznego i Pełnomocnikowi Marszałka ds. Młodzieży;

2. Edukacja i rozwój na rynku pracy

Zgodnie z przyjętą definicją w niniejszym opracowaniu, za młodzież uznaje się osoby mieszczące się w przedziale wiekowym od 13 do 30 roku życia. Taka skala sprawia, że grupa ta jest bardzo zróżnicowaną grupą w kontekście edukacji i rynku pracy. Znajdują się w niej osoby kształcące się na różnych poziomach edukacji (gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne, uczelnie wyższe), w różnych trybach (dzienny, wieczorowy, zaoczny), osoby kształcące się i jednocześnie pracujące, osoby pracujące, osoby prowadzące własną działalność oraz osoby bezrobotne. Do tego istotne znaczenie mają takie zagadnienia jak obszar zamieszkania (miasto, wieś) oraz usytuowanie obszaru zamieszkania wobec głównych centrów miejskich naszego regionu, płeć, przynależność do grup w gorszym położeniu: osoby niepełnosprawne, osoby samotnie wychowujące dzieci, osoby z rodzin patologicznych i dysfunkcyjnych.

Wymienione czynniki mogą w znaczącym stopniu wpływać na szanse poszczególnych osób na rynku pracy. Rynek pracy należy definiować jako całokształt zagadnień i mechanizmów dotyczących podaży i popytu na pracę. Na rynku tym spotykają się ci, którzy chcą zaoferować swoją pracę oraz ci, którzy są skłonni kupić tę pracę. Chcąc zapewnić sobie jak najlepszą pozycję dokonujemy (początkowo przy dużym udziale opiekunów) inwestycji w siebie poprzez zwiększanie swoich zasobów wiedzy oraz kompetencji.

Dlatego też zagadnienia edukacji i rynku pracy powinny być rozpatrywane jednocześnie, gdyż jakość edukacji może mieć istotne znaczenie dla możliwości satysfakcjonującego spełnienia się w życiu zawodowym.

Niestety, jak zostało przedstawione w diagnozie stanu, występuje wiele czynników na etapie edukacji, które powodują, że wejście na rynek pracy jest zadaniem trudnym i wymagającym znaczących nakładów nie tylko od samego uczestnika, ale również systemu publicznego. Można postawić tezę o marnowaniu środków publicznych. Kształcąc mało efektywnie musimy później wyłożyć spore środki finansowe na przekwalifikowanie absolwentów.

Powyższa sytuację odzwierciedlają dane statystyczne przedstawione w Informacji o sytuacji na rynku pracy w województwie dolnośląskim w miesiącu sierpniu 2010 roku. Stopa bezrobocia dla Dolnego Śląska na dzień 31.08.2010 roku wynosiła 12,1%, a stopa

bezrobocia dla osób do 25 roku życia wynosiła 18,3%, a więc różnica wynosiła ponad 6 punktów procentowych.

Z kolei dane średnioroczne dla roku 2009 zgromadzone w Banku Danych Regionalnym (BDR) przedstawiają następujące informacje (wskaźnik zatrudnienia na Dolnym Śląsku):

- dla grupy 15-64 lata: 55,0 (w 2007 roku), 56,9 (w 2008 roku) oraz 57,9 (w 2009 roku);
- dla grupy 15-29 lat: 42,1 (w 2007 roku), 45,0 (w 2008 roku) oraz 45,8 (w 2009 roku);
- dla grupy 15-24 lata: 26,9 (w 2007 roku), 27,0 (w 2008 roku) oraz 28,6 (w 2009 roku).

Dla porównania w 2008 roku średni poziom wskaźnika zatrudnienia dla Unii Europejskiej był o ok. 10 punktów wyższy.

Z kolei z monitoringu rynku pracy prowadzonego przez Główny Urząd Statystyczny zatytułowanego Wejście młodych ludzi na rynek pracy wynika, iż tylko dla 48,3% osób pierwsza praca po zakończeniu szkoły była zgodna z wyuczonym zawodem. Równie mało korzystnie przedstawia się kwestia zdobycia pierwszego doświadczenia zawodowego. Blisko 71% osób w wieku 15-34 pierwsze doświadczenie zawodowe zdobyło po zakończeniu szkoły.

Z kolei z badań przeprowadzonych przez Światowe Forum Gospodarcze wynika, iż Polska zajmuje 19 miejsce spośród państw Unii Europejskiej pod względem posiadania przez absolwentów uczelni wyższych kompetencji odpowiednich z punktu widzenia potrzeb pracodawców.

Powyższe dane pokazują, iż większość młodzieży wchodzi na rynek pracy nieprzygotowana, co zdecydowanie utrudnia start zawodowy, rodzi frustracje i pociąga za sobą dodatkowe koszty.

2.1. Diagnoza

Pomimo dynamicznego rozwoju regionu stopa bezrobocia młodzieży o 6% jest wyższa od stopy bezrobocia na Dolnym Śląsku. Pokazuje to, iż występujące problemy mają istotne skutki i z całą pewnością powinny podlegać zarówno ścisłemu monitoringowi, jak też stosownej interwencji.

Do pierwszej grupy problemów można zaliczyć zagadnienia związane ze świadomością, wiedzą i umiejętnością poruszania się po rynku pracy:

- nieadekwatny poziom wiedzy na temat rynku pracy; wiele młodych osób nie ma świadomości czym jest rynek pracy, jak funkcjonuje, co to są elastyczne formy zatrudnienia, jak działają biura pośrednictwa pracy, czym jest leasing pracowniczy, jakie są zalety i wady różnych form zatrudnienia, jakie mają prawa i obowiązki;
- niski poziom świadomości na temat korzyści, jakie wynikają z planowania rozwoju edukacyjno - zawodowego oraz poczucia odpowiedzialności (również odroczonej w czasie) za podejmowane decyzje; może to prowadzić do podejmowania nieprzemysłanych działań związanych z wyborem ścieżki edukacji (wybór szkoły ponadgimnazjalnej, studiów), a następnie zawodowej;
- niski poziom wiedzy na temat praktycznego aspektu wybranej ścieżki kariery i edukacji (m.in. na czym będzie polegała praca, co będzie należało do obowiązków i ile będzie można zarobić), co może skutkować dużym rozczarowaniem po podjęciu pierwszej pracy w wybranym zawodzie, co z kolei może przełożyć się na niską motywację i zmniejszenie efektywności, co z kolei może prowadzić do utraty pracy;
- niski poziom świadomości dotyczący elastycznego wykorzystania zdobywanych kompetencji oraz konieczności rozwijania w sobie gotowości do mobilności przestrzennej i branżowej;
- wiele młodych osób nie umie poruszać się po rynku pracy, przygotować poprawnie dokumentów aplikacyjnych, aktywnie poszukiwać zatrudnienia, prezentować się podczas rozmowy kwalifikacyjnej;
- niska świadomość budowania doświadczenia zawodowego od najwcześniejszych lat, np. poprzez udział w wolontariacie, praktykach, stażach;
- niska świadomość oraz uczestnictwo w procesie kształcenia ustawicznego, w tym nieformalnego;

Problemy te wynikają w dużej mierze z:

- ograniczonego dostępu do doradztwa zawodowego (mała liczba doradców edukacyjno - zawodowych w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych oraz na studiach);
- zbyt małej liczby działań promujących tematykę rynku pracy, roli doradców edukacyjno - zawodowych, planowania kariery, zdobywania doświadczeń oraz ciągłego rozwijania się i dokształcania;

- stereotypowego podchodzenia do tematyki rynku pracy (m.in. szablony cv, koncentrowanie się tylko na potrzebach rynku bez odniesienia się do predyspozycji poszczególnych osób, promowanie posiadania etatu a nie zarabiania pieniędzy);
- zbyt mało działań promujących aktywne, mobilne postawy, otwartość na zmiany oraz kształcenie umiejętności społecznych.

Do drugiej grupy należy zaliczyć zagadnienia związane z systemem kształcenia:

- młodzież w ograniczonym stopniu rozwija kwalifikacje miękkie, które mają istotne znaczenie na rynku pracy;
- zajęcia bazują przede wszystkim na przekazywaniu wiedzy, a za mało jest nauczania poprzez działanie;
- niewystarczająca indywidualizacja nauczania oraz wspierania rozwoju talentów;
- zbyt mały nacisk jest kładziony na rozwój kompetencji społecznych oraz poznawczych (w tym związanych z matematyką i naukami przyrodniczymi);
- programy w szkołach zawodowych zbyt rzadko są opracowywane przy aktywnej współpracy z pracodawcami;
- zbyt mało wagi przywiązuje się do jakości oraz odpowiedniego dopasowania praktyk i staży do planów zawodowych oraz predyspozycji konkretnej osoby;
- niski poziom współpracy pomiędzy uczniem, rodzicami i nauczycielami;
- uczniowie są często niewystarczająco przygotowani do przejścia do kolejnego etapu edukacji (powstające luki w wiedzy i umiejętnościach nie są na bieżąco uzupełniane), co wynika ze słabego systemu monitorowania kompetencji; skutkiem tego jest dalsze obniżenie efektywności kształcenia, gdyż luka w wiedzy powiększa się z każdym etapem nauki i co raz trudniej ją nadrobić;
- program kształcenia nie przygotowuje absolwentów w sposób elastyczny - zdobyta wiedza i umiejętności nie mogą być w łatwy sposób uzupełniane w ramach kształcenia ustawicznego;
- wyposażenie szkół i uczelni wyższych jest często przestarzałe;
- młodzież przed wybraniem danego kierunku edukacji nie uzyskuje odpowiednich informacji dotyczących sytuacji absolwentów tegoż kierunku na rynku pracy;

- niska jakość systemu monitorowania wprowadzanych zmian – np. powstaje nowy kierunek kształcenia zawodowego, ale nie są prowadzone systematyczne badania na temat efektów;
- brak systemów monitorowania losów absolwentów szkół oraz uczelni wyższych, co uniemożliwia wyciąganie wniosków i przedstawianie rekomendacji.

Istotne znaczenie mają również takie czynniki jak system kształcenia, rozwoju, awansowania i wynagradzania nauczycieli.

W konsekwencji Polska posiada wysoki wskaźnik osób z wykształceniem wyższym, co jednak nie przekłada się na prestiż polskich uczelni oraz osiągnięcia i publikacje naukowe. Wielu absolwentów z wyższym wykształceniem wciąż atrakcyjniej postrzega pracę fizyczną np. w Londynie.

Kolejną grupę stanowią zagadnienia związane z wejściem na rynek pracy i funkcjonowaniem instytucji rynku pracy, do których można zaliczyć:

- zbyt małą liczbę doradców zawodowych w Powiatowych Urzędach Pracy;
- koncentrowanie się na "wyrabianiu" wskaźników zamiast na niesieniu długofalowej i metodycznej pomocy;
- oferta szkolenia bardzo często jest narzucana klientom Powiatowych Urzędów Pracy
 - urzędy kupują usługi szkoleniowe, a następnie prowadzą rekrutację, często stosownie "motywując" swoich klientów do udziału w nich;
- bardzo ograniczono współpracę podmiotów funkcjonujących jako instytucje rynku pracy.

Należy również zwrócić uwagę na niski poziom przedsiębiorczości wśród młodzieży, w tym przedsiębiorczości akademickiej. Samozatrudnienie oraz rozwijanie własnej działalności gospodarczej jest istotną alternatywą. Jednakże ciągle zbyt mało młodych ludzi podejmuje takie wyzwanie.

Dodatkowo można zaobserwować następujące problemy:

- niewystarczająca współpraca i wymiana wiedzy oraz potrzeb pomiędzy instytucjami edukacji, rynku pracy oraz pracodawcami;
- utrudnienia w rzeczywistym wdrażaniu elastycznych form zatrudnienia: dostęp do szybkiego internetu, opieki nad dziećmi (również elastycznej opieki), transportu (w tym dogodnego do przemieszczania się z wózkiem);

- niewystarczająca wiedza i świadomość pracodawców z możliwych korzyści wynikających z wdrażania elastycznych form zatrudnienia.

2.2. Prognoza trendów

Zaledwie dwie polskie uczelnie znajdują się wśród 500 najlepszych uniwersytetów (wg Academic Ranking of World Universities – 2010) i nie są to uczelnie z Dolnego Śląska. Współpraca szkół i uczelni z biznesem, czy też szerzej ujmując z pracodawcami jest zdecydowanie mało intensywna. Wielu młodych ludzi nie ma świadomości czym jest rynek pracy i co na nich czeka, gdy zakończą edukację formalną. Niestety analiza danych statystycznych, raportów i analiz wynika, iż sytuacja nie ulega systematycznej poprawie.

Wysoki współczynnik osób posiadających wykształcenie wyższe wcale nie przekłada się na jakość absolwentów czy też pracowników naukowych.

Nie podejmowanie usystematyzowanych i skoordynowanych działań na rzecz poprawy przygotowania młodych ludzi wchodzących na rynek pracy prowadzić może do znaczącego utrudnienia w rozwijaniu się regionu i budowaniu jego pozycji nie tylko na arenie europejskiej, ale również światowej.

Dlatego należy podjąć działania zmierzające do lepszego wykorzystania posiadanych przez nas zasobów w postaci młodych ludzi.

2.3. Wizja

Celem wdrażanych działań powinna być poprawa sytuacji młodzieży na dolnośląskim rynku pracy prowadząca do wzrostu wskaźnika zatrudnienia młodzieży przynajmniej na poziomie średniej dla Unii Europejskiej.

Kwestia odpowiedniego przygotowania młodzieży do wejścia na rynek pracy, a następnie funkcjonowania na nim powinna stanowić ważne zadanie dla każdego podmiotu funkcjonującego w regionie. Dobrze przygotowane i wykształcone kadry stanowić będą nieocenioną wartość zarówno na poziomie lokalnym, jak też w aspekcie całego regionu.

Dlatego istotne jest, aby planując i wdrażając rozwój regionu podejmować działania, które będą koncentrować się na minimalizacji oddziaływania występujących barier oraz na wzmacnianiu występujących pozytywów.

2.4. Wskaźniki

Osiągnięcie założonego celu będzie mierzone wskaźnikiem zatrudnienia młodzieży w odniesieniu do średniej tego wskaźnika dla Unii Europejskiej.

Istotnymi wskaźnikami twardymi będą stopa bezrobocia młodzieży, współczynnik aktywności zawodowej oraz wskaźnik przedstawiający zgodności wykonywanej pracy z posiadanym wykształceniem.

Zmianę można będzie mierzyć również z wykorzystaniem takich zagadnień jak:

- opinie pracodawców na temat jakości przygotowania absolwentów szkół i uczelni;
- wzrost świadomości młodzieży na temat korzyści z planowania zawodowego;
- wzrost liczby młodych osób korzystających z kształcenia ustawicznego, w tym nieformalnego;
- wzrost współpracy pomiędzy światem nauki a biznesu;
- czas rozpoczynania zdobywania doświadczenia zawodowego.

2.5. Konieczne działania

Zdiagnozowane problemy wymagają podjęcia wieloaspektowych działań na różnych płaszczyznach. W ramach pierwszej grupy działań, ukierunkowanych na budowanie aktywnych postaw ludzi młodych na rynku pracy, proponuje się:

- promowanie znaczenia, poprawę dostępności oraz jakości doradztwa zawodowego zarówno na etapie edukacji, jak też funkcjonowania na rynku pracy;
- promowanie i wytwarzanie poczucia własnej odpowiedzialności (również odroczonej w czasie) za podejmowane decyzje;
- podnoszenie wiedzy oraz umiejętności poruszania się po rynku pracy, w tym znajomości elastycznych form zatrudnienia oraz praw i obowiązków wynikających z Kodeksu Pracy;

- promowanie i wspieranie mobilności przestrzennej oraz zawodowej (branżowej);
- wykształcanie nawyków inwestowania w siebie poprzez różne formy zdobywania umiejętności i kwalifikacji (wolontariat, staże, praktyki) oraz kształcenie ustawiczne;
- promowanie przedsiębiorczości, w tym przedsiębiorczości akademickiej;
- wyzwalanie kreatywności, aby młodzi ludzie nie tylko starali się podążać za potrzebami rynku pracy, ale też umieli kreować go.

W ramach drugiej grupy działań, ukierunkowanych na podniesienie jakości i efektywności kształcenia gimnazjalnego, ponadgimnazjalnego i wyższego, proponuje się:

- promowanie i wprowadzanie nauczania przez doświadczenie i działanie;
- promowanie i wspieranie indywidualizacji nauczania na wszystkich poziomach, w tym ułatwianie studiowania na makrokierunkach oraz wspieranie talentów;
- zwiększenie wpływu pracodawców na opracowywane programy nauczania zarówno w szkołach, jak też na uczelniach;
- promowanie i wspieranie budowania współpracy pomiędzy nauczycielami, rodzicami oraz uczniami;
- promowanie znaczenia praktyk oraz staży zawodowych;
- wspieranie możliwości rozwijania kwalifikacji miękkich/społecznych;
- wdrażanie systemów monitorowania i ewaluacji skuteczności wdrażanych przedsięwzięć;
- efektywne informowanie młodzieży oraz ich opiekunów na temat sytuacji absolwentów danej szkoły i danego kierunku;
- poprawę wyposażenia szkół (zwłaszcza zawodowych) oraz uczelni wyższych;
- podnoszenie efektywności systemu monitoringu i ewaluacji wprowadzanych zmian w systemie edukacji, zwłaszcza edukacji zawodowej;
- prowadzenie systematycznego monitoringu losów absolwentów szkół oraz uczelni;
- rozwijanie nowych programów kształcenia nauczycieli, w tym promujących nowe narzędzia nauczania;
- promowanie kształcenia na kierunkach technicznych i informatycznych.

W ramach trzeciej grupy działań, ukierunkowanych na podnoszenie jakości oraz efektywności produktów instytucji rynku pracy, proponuje się:

- zwiększenie liczby doradców zawodowych w Powiatowych Urzędach Pracy oraz podnoszenie ich kwalifikacji;
- nawiązywanie współpracy pomiędzy Powiatowymi Urzędami Pracy oraz realizacja wspólnych projektów;
- promowanie efektywnych programów wspierania i aktywizacji zawodowej młodzieży oraz upowszechnianie dobrych praktyk;
- wspieranie pracodawców w zakresie wdrażania efektywnych systemów adaptacji pracowników;
- wspieranie działalności biur karier oraz szkolnych ośrodków kariery;
- promowanie wśród pracodawców stanowiska, iż praktyka jest pierwszym etapem rekrutacji nowego pracownika;
- promowanie i tworzenie warunków do łączenia życia zawodowego z rodzinnym.

Dodatkowo należy wspierać i promować inicjatywy podnoszące wzrost efektywności współpracy pomiędzy instytucjami edukacji, rynku pracy oraz pracodawcami. Sprawnie funkcjonujący system rynku pracy wymaga permanentnej współpracy pracowników tych trzech rodzajów instytucji. Inaczej będziemy kształcić przyszłych bezrobotnych, których będziemy mało skutecznie aktywizować, a pracodawcom wciąż będzie brakować dobrych pracowników.

Ważnym elementem powinno być również profilowanie programów szkolnych oraz edukacji pozaformalnej do regionalnych potrzeb rynku pracy.

Istotnie jest również wspieranie zewnętrznych czynników, które mają wpływ na podejmowania zwłaszcza elastycznych form zatrudnienia: opieka nad dziećmi (rozwijanie liczby żłobków i przedszkoli, w tym również prywatnych i społecznych), szybki i dogodny transport (w tym publiczny, który umożliwi sprawne przemieszczanie się m.in. osobom niepełnosprawnym i osobom z małymi dziećmi), łatwy dostęp do Internetu. Należy również wdrożyć działania zwiększające wiedzę i świadomość pracodawców z korzyści wynikających z wdrażania elastycznych form zatrudnienia.

3. Kultura czasu wolnego (czynna i bierna)

Czas wolny młodzieży to całkowity czas, jaki pozostaje młodym ludziom do swobodnego wykorzystania po odjęciu czasu przeznaczonego na szkołę, obowiązki domowe, nocny wypoczynek i przygotowanie do zajęć szkolnych. Czas występujący zarówno w dni nauki szkolnej, ale przede wszystkim w soboty i niedziele i w okresie ferii zimowych i letnich oraz w czasie dłuższych przerw od nauki. Ilość i sposób wykorzystania czasu przez młodzież ma decydujące znaczenie dla fizycznego, emocjonalnego, społecznego i intelektualnego rozwoju młodego człowieka, a tym samym przełożenie na układ relacji społecznych w skali całego regionu.

Wykorzystanie czasu wolnego przez młodzież zależy od wielu czynników. Między innymi od: poziomu wykształcenia, płci, wieku, otaczającego kontekstu społecznego i wpływu grup rówieśniczych, wpływu mediów i lansowanych przez nie postaw i zachowań, zamożności, miejsca zamieszkania a co za tym idzie dostępu do infrastruktury pozwalającej wykorzystać czas w sposób produktywny i rozwijający młodzież. Czas wolny niejednokrotnie wykorzystywany przez młodzież w sposób nieproduktywny i niepożądany prowadzi do wielu negatywnych zjawisk takich jak popadanie w konflikt z prawem, staczanie się w uzależnienia, lub popadanie w bierność lub izolację.

Czas wolny wykorzystany w sposób racjonalny i pożądanym w kontekście właściwego rozwoju młodego człowieka sprzyja: okrywaniu pasji i zainteresowań, rozwojowi na polu zawodowym, właściwemu wypoczynkowi, podnoszeniu kondycji fizycznej w ramach zajęć sportowych, poznawaniu walorów turystycznych kraju i zagranicy, uczestnictwie w wydarzeniach kulturalnych, dodatkowej edukacji, oraz wielu innych przedsięwzięcia wpływających pozytywnie na rozwój młodego człowieka.

Niestety w dążeniu do ciekawego i pożądanego przez młodych ludzi wykorzystania zasobów wolnego czasu młodzież napotyka na liczne bariery i przeszkody, które z racji ich młodego wieku są zbyt trudne do pokonania. Niewystarczająca ilość funduszy, słabość infrastruktury, szczególnie na terenach wiejskich, brak dobrych wzorców do naśladowania, czy brak gotowości rządzących do wysłuchania młodzieży, to tylko niektóre z przeszkód utrudniających wykorzystywanie wolnego czasu zgodnie z wolą samych młodych ludzi.

Zapewne wśród młodzieży znajdą się liderzy, którzy ze względu na swoje cechy i poziom przygotowania będą w stanie samodzielnie zadbać o produktywnie zagospodarowanie swojego czasu wolnego. Niestety na drugim końcu skali spotkamy młodzież, która bez pomocy z zewnątrz zmarnotrawi swój czas, a wraz z nim szansę na właściwy rozwój i zajęcie pozycji społecznej adekwatnej do swoich możliwości.

Dla właściwego wsparcia obydwu grup potrzebne jest zaprojektowanie celów i działań o charakterze kompleksowymi i komplementarnym, ponieważ tylko takie mają szansę stać się realną odpowiedzią na wyżej wymienione przeszkody, a nie tylko doraźnym rozwiązaniem. **Dlatego celem niniejszej części strategii będzie: stworzenie optymalnych warunków dla młodzieży Dolnego Śląska, przy udziale instytucji i organizacji pracujących na jej rzecz, w celu wykorzystania jej czasu wolnego w sposób użyteczny dla jej wszechstronnego rozwoju.**

3.1. Diagnoza

W celu określenia aktualnej diagnozy wykorzystano analizę SWOT omawianego obszaru.

Silne strony:

- Ogromny potencjał młodzieżowy w liczbie ponad 700 tys młodych osób na tle ogólnej liczby prawie 3 mln mieszkańców Dolnego Śląska.
- Obecność na terenie Dolnego Śląska sieci ogólnoeuropejskiej informacji młodzieżowej Eurodesk - dostarczającej między innymi informacje na temat możliwości spędzania czasu wolnego przez młodzież.
- Możliwość skorzystania z obecnego do 2013 roku Programu „Młodzież w Działaniu”, który przeznaczona środki służące zorganizowanemu zagospodarowaniu czasu wolnego wśród młodzieży w celach edukacyjnych.
- Atrakcyjne położenie Dolnego Śląska oraz bogata spuścizna wielokulturowa - obecność bazy turystycznej, w tym bazy na terenach górzystych oraz sąsiedztwa z Republiką Czeską i Republiką Federalną Niemiec.
- Obecność w strukturach samorządu na poziomie regionalnym osób na stanowiskach zajmujących się kształtowaniem polityki młodzieżowej, a w tym Pełnomocnika Marszałka Województwa ds. Młodzieży oraz Wydziału Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi Urzędu Marszałkowskiego.

- Obecność na terenie województwa organizacji pozarządowych zajmujących się edukacją, pracą z młodzieżą oraz zajmujących się gospodarowaniem czasem wolnego młodzieży zarówno w czasie roku szkolnego jak i w okresie wakacyjnym w liczbie ponad 1100 organizacji, które zadeklarowały, że grupą odbiorców ich działań są dzieci i młodzież (baza ngo Wydziału Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi UMWD, stan na 30.06.2010 r.)
- Obecność na terenie Województwa Dolnośląskiej Rady ds. Młodzieży reprezentującej organizacje pozarządowe pracujące na rzecz młodzieży.
- Wielość form organizacyjno-prawnych organizacji/instytucji, które mają pozytywny wpływ na wykorzystanie przez młodzież czasu wolnego: parafie, szkoły, domy kultury, centra kultury, biblioteki, świetlice, działalność stała lub projektowa organizacji pozarządowych.
- Dostęp do infrastruktury szkolnej także w wielu małych gminach, która może się stać bazą do wspierania aktywności pozaszkolnej młodzieży.

Słabe strony

- Brak aktualnych danych na temat przeciętnej ilości czasu wolnego, a także sposobów jego wykorzystania wśród młodzieży z terenu Dolnego Śląska. Brak danych na temat potencjalnych ograniczeń w wykorzystywaniu czasu wolnego przez dolnośląską młodzież. (Raport dotyczący opracowań w zakresie problematyki młodzieżowej na Dolnym Śląsku, dr A. Wiktorska- Świąćka, Wrocław 2010)
- Niewystarczająca ilość danych na temat inicjatyw, oferowanych zarówno przez jednostki administracji publicznej, jak i środowisko pozarządowe w skali regionu w aspekcie rocznym.
- Brak stałego systemu zbierającego i dostarczającego dane na temat ilości, charakteru, sposobów wykorzystania czasu wolnego przez młodzież na Dolnym Śląsku, a także organizowanych dla niej inicjatyw przez jednostki samorządu terytorialnego i organizacje pozarządowe w skali roku.
- Niewystarczająca ilość środków krajowych i zagranicznych, z których mogą korzystać organizacje pozarządowe w celu stwarzania oferty na zagospodarowanie czasu wolnego dzieci i młodzieży na Dolnym Śląsku. Trudność w pozyskaniu środków na

zagospodarowanie czasu wolnego z funduszy strukturalnych, w tym z Programu POKL.

- Niespełnianie przez młodzież norm wysiłku fizycznego. Według Strategii sektorowej, załącznika do Strategii rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku w zakresie kultury fizycznej i sportu, około 20% mężczyzn i 12% kobiet w wieku 25 lat deklaruje regularną aktywność fizyczną. Strategia dodaje, że co trzeci młody Polak w wieku 13 lat i co czwarty w wieku 11 lat oraz tylko co piąta dziewczyna w tym wieku spełnia normy wysiłku fizycznego.
- Nieuznawanie za priorytetowe przez część władz na poziomie gmin i powiatów problematyki młodzieżowej, w tym zagadnień związanych z czasem wolnym dzieci i młodzieży, co ma swoje odzwierciedlenie w ustalanych co roku budżetach gmin i powiatów.
- Niedostateczna ilość lokali oraz innej infrastruktury w tym sportowej, w których organizowany byłby czas wolny dzieci i młodzieży.
- Obecne lokale, w których odbywają się zajęcia pozalekcyjne dla młodzieży w większości nie są przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych.
- Niedostateczna ilość przygotowanej kadry do wspierania młodzieży w procesie poszerzania horyzontów i zainteresowań, zdobywania nowej wiedzy i kompetencji, szczególnie przy wykorzystaniu metodyki edukacji pozaformalnej.
- Zbyt mała ilość inicjatyw na poziomie krajowym, pozwalających osobom pracującym na rzecz młodzieży podniesienie wiedzy i kompetencji w danym obszarze.
- Niesprzyjający szybkim powrotom do domu system komunikacji drogowo-kolejowej, powodujący znaczne ograniczenie budżetów czasu wolnego wśród młodzieży z terenów wiejskich.
- Niewystarczająca ilość funduszy w rodzinnych budżetach, które mogą zostać przeznaczone na szeroko pojęty rozwój młodzieży w jej czasie wolnym.
- Nieumiejętność wśród części młodzieży wykorzystania swojego czasu wolnego zarówno na wypoczynek, jak i rozwijanie swoich pasji i zainteresowań.
- Niedostateczna ilość ciał reprezentujących interesy młodych ludzi na poziomie wojewódzkim, powiatowym oraz gminnym.

- Brak systemu, który adoptowałby dobre praktyki realizowane w mikroskali zarówno w Polsce, jak i za granicą do warunków w skali województwa.
- W nielicznych dostępnych badaniach diagnozowanie jedynie klasycznych form spędzania wolnego czasu przez młodzież bez uwzględnienia nowych i dynamicznie zmieniających się sposobów zagospodarowania czasu przez młodych ludzi.
- Oferta wykorzystania czasu wolnego przez młodych ludzi często nie jest skorelowana z ich faktycznymi zainteresowaniami i nie odpowiada wprost na ich potrzeby. Oferta konstruowana jest często przez osoby dorosłe dla młodzieży bez współudziału młodych ludzi w fazie projektowania zajęć czasu wolnego.
- Niedoinformowanie młodzieży na temat możliwości, z jakich mogą korzystać również w kontekście wykorzystania ich czasu wolnego.
- Słabość finansowa organizacji pozarządowych tworzących ofertę czasu wolnego wspólnie z zainteresowaną młodzieżą - niedostatek funduszy na działania, opłacenie kosztów stałych, wkłady własne do projektów realizowanych z innych źródeł.

Szanse

- Zbliżające się mistrzostwa Euro 2012 w naszym regionie okazją do popularyzacji aktywności ruchowej wśród młodzieży w czasie wolnym od zajęć i obowiązków szkolnych.
- Młodzież chętnie podejmuje inicjatywy o charakterze międzynarodowym i lokalnym - od początku istnienia Programu „Młodzież w Działaniu” wg statystyk dolnośląska młodzież jest w ścisłej czołówce pod względem składanych wniosków i realizowanych inicjatyw. (rok 2007 czwarte miejsce w skali regionalnej - 60 zatwierdzonych projektów, rok 2008 trzecie miejsce z 61 zatwierdzonymi projektami).
- Możliwość wykorzystania funduszy strukturalnych w ramach przyszłego okresu programowania.
- Możliwość sięgnięcia po tzw. dobre praktyki w sferze wykorzystania czasu wolnego młodzieży z innych państw Unii Europejskiej.
- Obecność na Dolnym Śląsku grup ekspertów - naukowców, urzędników, nauczycieli, pracowników młodzieżowych, animatorów młodzieży na poziomie lokalnym, mających teoretyczne i praktyczne doświadczenie w tematyce młodzieżowej.

- Młodzież tworzy swoje reprezentacje w postaci młodzieżowych rad, które mogą się stać ważnym i zinstytucjonalizowanym źródłem wiedzy na temat potrzeb młodzieży w zakresie oferty czasu wolnego dla osób decydujących w tym obszarze.
- Aktywność dużej liczby organizacji pozarządowych na terenie Dolnego Śląska w obszarze wykorzystywania czasu wolnego młodzieży zarówno w czasie trwania roku szkolnego, jak i wakacji. Organizacje te działając na terenie swoich siedzib, są w stanie najbardziej elastycznie odpowiadać na potrzeby młodych ludzi i wspierać ich w rozwoju (na podstawie Raportu z Badań organizacji pozarządowych działających na Dolnym Śląsku aż 59,3 % organizacji za główny obszar swojej działalności podało oświatę, edukację i wychowanie a 35,7 % określiło sport rekreację i wypoczynek).
- Możliwość popularyzacji „Youthpassa”, systemu wspierającego uznawalność dla zdobytej wiedzy i kompetencji w czasie procesu edukacji pozaformalnej - zgodnie z ewaluacją śródkresową Programu „Młodzież w Działaniu” jest on wciąż zbyt słabo rozpoznawalny na terenie Polski, w tym Dolnego Śląska.
- Możliwość swobodnego przemieszczania się w ramach Unii Europejskiej, co sprzyja promowaniu wśród młodych ludzi mobilności.
- Większe zaangażowanie sektora komercyjnego w ramach Społecznej Odpowiedzialności Biznesu w finansowanie działań mających na celu korzystne zagospodarowanie czasu wolnego młodzieży.

Zagrożenia:

- Możliwość niekorzystnych zmian w nowej polityce Komisji Europejskiej „Youth in The Move”, a co za tym idzie zmniejszenie budżetu przeznaczonego na edukację pozaformalną młodzieży oraz zagospodarowanie czasu wolnego w stosunku do stanu obecnego w największym programie ogólnopolskim finansującym inicjatywy młodzieżowe realizowane w ich czasie wolnym.
- Klęski żywiołowe, a w tym przede wszystkim powodzie na terenie województwa prowadzące do zniszczenia infrastruktury służącej zagospodarowaniu czasu wolnego, a także do zubożenia dotkniętej powodzią młodzieży dolnośląskiej oraz ich rodzin.

- Postępujące wśród młodzieży Dolnego Śląska uzależnienie od Internetu a co za tym idzie ograniczanie klasycznych form budowania relacji międzyludzkich oraz ograniczanie czasu, jaki młodzież przeznaczala na zajęcia sportowo- rekreacyjne.
- Ryzyko nie uznania polityki młodzieżowej za priorytet wśród kierunków rozwoju regionu przez osoby decyzyjne na poziomie województwa powiatów i poszczególnych gmin.
- Nieuznawalność przez przedsiębiorstwa wiedzy i kompetencji zdobytej przez młodzież w toku edukacji pozaformalnej.
- Dalsze migracje młodzieży z terenów wsi i małych miast do dużych aglomeracji miejskich bądź poza granice województwa i kraju.
- Niewypracowanie na poziomie wojewódzkim spójnej wizji polityki młodzieżowej gdzie obok tematu wolnego czasu dzieci i młodzieży ważne miejsce zajmą takie zagadnienia jak: aktywność obywatelska młodzieży, kwestia uzależnień oraz zdobywania kompetencji zawodowych.
- Zagrożenie dolnośląskiej młodzieży czynnikami niepożądanymi takim jak: przemoc, uzależnienie od narkotyków, alkoholu i innych środków psychoaktywnych, prostytutka.
- Popadanie młodzieży w bierność i roszczeniowość, a co za tym idzie brak chęci do produktywnego i zaplanowanego wykorzystywania wolnego czasu.
- Pogłębiające się bezrobocie wśród młodzieży i ich rodzin prowadzące do zubożenia oraz innych niekorzystnych zjawisk w grupie młodzieżowej.
- Zmniejszająca się ilość pedagogów, animatorów, pracowników młodzieżowych, nauczycieli, szczególnie na terenach wiejskich, zdolnych wesprzeć młode osoby w rozwijaniu ich zainteresowań i pasji w ramach czasu wolnego.
- Trudności w zdefiniowaniu pojęcia „młodzież” w kontekście różnych definicji środowisk naukowych oraz organizacji międzynarodowych. Trudność pogłębia brak homogeniczności grupy i wymóg prowadzenia analizy przy uwzględnieniu takich czynników jak: płeć, wykształcenie, poziom zamożności, miejsce zamieszkania, grupa wiekowa, warunki zdrowotne i inne.

3.2. Prognoza

Wobec sygnalizowanego braku kompleksowych badań z lat ubiegłych charakteryzujących obszar wykorzystania czasu wolnego przez dolnośląską młodzież staje się zbyt ryzykownym zaproponowanie rzetelnej prognozy w temacie wybiegającej co najmniej pięć lat w przyszłość. Taka diagnoza będzie możliwa po realizacji celów niniejszej strategii i porównaniu zrealizowanych w przyszłości badań w danym temacie.

Mimo to z całą pewnością należy stwierdzić, że niewdrożenie niniejszej strategii w życie przyczyni się do pogłębienie słabych stron opisanych w powyższej analizie oraz może nie powstrzymać opisanych zagrożeń.

3.3. Cel główny, wizja

Cel główny: Stworzenie optymalnych warunków dla młodzieży Dolnego Śląska, przy udziale instytucji i organizacji pracujących na jej rzecz, w celu wykorzystania jej czasu wolnego w sposób użyteczny dla jej wszechstronnego rozwoju.

Wizja:

Dolnośląska młodzież będzie wykorzystywać swój czas wolny w optymalny sposób korzystając z szerokiej oferty zajęć proponowanych zarówno przez jednostki organizacyjne samorządu terytorialnego jak i organizacje pozarządowe, które taką ofertę są w stanie przygotować, a także jednostki organizacyjne kościoła katolickiego oraz inne związki wyznaniowe. Młodzież ma świadomość istnienia takiej oferty. Młodzież ma dostęp do środków, które pozwalają jej w samodzielny sposób przygotować program zajęć pozalekcyjnych we współpracy z organizacjami pozarządowymi bądź jednostkami organizacyjnymi samorządu terytorialnego. Dolnośląska młodzież posiada własną reprezentację, która inicjuje, monitoruje i opiniuje wprowadzane rozwiązania prawne i organizacyjne przynajmniej na poziomie powiatów i województwa. Młodzież należąca do grupy młodzieży z mniejszymi szansami ma możliwość uczestniczenia w zajęciach i inicjatywach i charakterze kulturalnym, sportowym, edukacyjnym, które są dostosowane do jej potrzeb i możliwości. Młodzież na terenach wiejskich ma ułatwiony dojazd do szkół i częstsze możliwości powrotu do własnych

domów. Instytucje i organizacje pracujące z młodzieżą i na rzecz młodzieży mają dostęp do wszelkich danych i badań na temat młodzieży Dolnego Śląska oraz wykorzystywania przez nią czasu wolnego, gromadzonych i inicjowanych przez powołany do tego ośrodek badawczy.

3.4. Wskaźniki

1. Ilość beneficjentów objętych dofinansowanymi projektami przez UMWD w ramach uruchomionych konkursów.
2. Ilość dofinansowanych projektów z podziałem na tereny miejskie i wiejskie z danych UMWD
3. Ilość i zakres prac remontowych w lokalach zajmowanych przez organizacje pozarządowe pracujące na rzecz młodzieży sfinansowanych z grantów UMWD
4. Coroczny raport z działalności postulowanej Rady Konsultacyjnej ds. Młodzieży działającej przy Marszałku Województwa
5. Półroczne raporty z działalności postulowanych Punktów Informacji Młodzieżowej umiejscowione w każdym z powiatów Dolnego Śląska.
6. Ewaluacja programu informacyjnego skierowanego do osób odpowiedzialnych za formułowanie i wdrażania polityki młodzieżową na wszystkich szczeblach.
7. Ilość i jakość proponowanych analiz, zgromadzonych badań i publikacji na temat kondycji dolnośląskiej młodzieży przez powołany w tym celu ośrodek badawczy.
8. Liczba i treść uchwał postulowanej Stałej/Doraźnej Komisji ds. Młodzieży przy Sejmiku Województwa Dolnośląskiego

3.5. Konieczne działania

W celu realizacji przyjętej wizji rozwojowej konieczne będzie:

1. Merytoryczne i finansowe wsparcie dla organizacji pozarządowych zajmujących zagospodarowaniem czasu wolnego młodzieży oraz dla młodzieżowych grup nieformalnych w perspektywie wieloletniej
 - Określenie corocznych konkursów grantowych organizowanych przez UMWD dotyczących zagospodarowania czasu wolnego dzieci i młodzieży skierowanych do organizacji pozarządowych.

- Określenie corocznego konkursu na wkłady własne do projektów dla organizacji pozarządowych proponujących zajęcia dla dolnośląskiej młodzieży, a finansowanych z innych niż wojewódzkie źródeł.
 - Dofinansowanie do remontów i wyposażania siedzib organizacji pozarządowych, zajmujących się zagospodarowaniem czasu wolnego dzieci i młodzieży, szczególnie na terenach wiejskich.
 - Dofinansowanie dla kształcenia liderów młodzieżowych w społecznościach lokalnych oraz dla podnoszenia wiedzy i kompetencji osób pracujących na rzecz młodzieży.
2. Wsparcie dla stworzenia systemu informacji młodzieżowej na terenie Dolnego Śląska.
- Wsparcie dla stworzenia sieci powiatowych punktów informacji młodzieżowej wraz z jasno określoną strukturą finansowania sieci będących inkubatorami aktywności młodych ludzi w ich czasie wolnym.
3. Centrum badawcze problematyki młodzieżowej na Dolnym Śląsku
- Wsparcie zespołów eksperckich poprzez udzielanie grantów badawczych oraz dofinansowania na działalność wydawniczą na badania w obszarze problematyki młodzieżowej w skali Dolnego Śląska.
 - Wsparcie merytoryczne i infrastrukturalne dla stworzenia stałego systemu zbierania i systematyzowania danych poświęconych kulturze czasu wolnego młodzieży Dolnego Śląska oraz szans i barier powiązanych z tą tematyką.
4. Akcja promocyjna wśród odpowiedzialnych za formułowanie i wdrażania polityki młodzieżowej na wszystkich szczeblach
- Wdrożenie w skali województwa programu skierowanego do urzędników wszystkich szczebli promującego wdrażanie polityki młodzieżowej na swoim obszarze terytorialnym, zgodnej z wytycznymi Unii Europejskiej, kraju i województwa opartej przede wszystkim na: promocji edukacji pozaformalnej, uczestnictwie młodzieży w formułowaniu założeń polityki młodzieżowej na ich terenie oraz na partnerstwie z organizacjami pozarządowymi w celu zwiększania kultury wykorzystywania czasu wolnego przez młodzież w regionie.

5. Promocja mechanizmów zwiększających partycypację młodzieży w procesie formułowania oferty na zagospodarowanie ich czasu wolnego przez jednostki samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe.
 - Konkursy dotacyjne na małe granty dla grup nieformalnych na samoorganizację czasu wolnego we współpracy z organizacjami pozarządowymi lub podmiotami publicznymi.
 - Wyłonienie reprezentacji młodzieży Dolnego Śląska pochodzącej z młodzieżowych rad, mających funkcje opiniotwórcze w kontekście podejmowanych decyzji na temat młodzieży.
6. Koordynacja uaktualniania strategii, programów, przepisów, oraz wspólnych działań dotyczących młodzieży.
 - Powołanie przy Sejmiku Województwa stałej Komisji ds. Młodzieży będącej właściwym organem władzy ustawodawczej na poziomie wojewódzkim do konsultacji w sprawie polityki młodzieżowej.
 - Powołanie stałej Rady Konsultacyjnej przy Marszałku woj. Dolnośląskiego dotyczącej problematyki młodzieżowej odpowiadającej za monitoring i bieżące wykonywanie strategii oraz konsultacje aktów prawnych, w skład której wchodziłoby przedstawiciele urzędu, młodzieży, organizacji pozarządowych, nauczycieli, środowisk akademickich oraz przedstawiciele sektora przedsiębiorców.
7. Wyrównywanie szans na efektywne wykorzystanie wolnego czasu przez młodzież z grupy z mniejszymi szansami.
 - Opracowanie kompleksowego programu mającego na celu wyrównywanie szans młodzieży niepełnosprawnej, bezrobotnej, ubogiej, zamieszkującej tereny wiejskie oraz dotkniętej innego rodzaju wykluczeniami na możliwość równego korzystania z instytucji lub projektów o charakterze kulturalnym, sportowym, edukacyjnym.
 - Ogólnoregionalny audyt sieci połączeń komunikacyjnych, z których korzysta młodzież w celu dojazdu do szkoły i do domu w miastach i na terenach wiejskich oraz zaplanowanie i przeprowadzenie racjonalizacji tych połączeń.

4. Aktywność społeczna i obywatelska

Aktywność społeczną rozumiemy tutaj jako włączanie się w działania, które są elementem klasycznie pojmowanego społeczeństwa obywatelskiego. Społeczeństwo obywatelskie opiera swoje działanie na aktywności i samoorganizacji samych obywateli. Sensem i sednem społeczeństwa obywatelskiego są zatem działania podejmowane przez poszczególne jednostki w porozumieniu z innymi, w celu realizacji wszelakiego wspólnego dobra, celu, zasady. Wychodząc z takiego założenia możemy sobie wyobrazić sprawne społeczeństwo obywatelskie jako zbiorowość uczestników i podmiotów działań na rzecz własnej społeczności. Mamy tu na myśli zarówno udział w ogólnospołecznych rytuałach i mechanizmach, takich jak wybory głowy państwa czy wybory parlamentarne, jak również aktywne uczestnictwo w polityce lokalnej, stowarzyszanie się, samopomoc w sytuacjach kryzysowych. Mówiąc w skrócie społeczeństwo obywatelskie, to społeczeństwo należące do obywateli.

Społeczeństwo obywatelskie to sieć dobrowolnych organizacji, działań i kontaktów, które wypełniają przestrzeń między jednostką a społeczeństwem, obywatelem a państwem. Jest ono ważnym elementem demokracji. W tworzących je stowarzyszeniach i wspólnych działaniach ludzie nabywają doświadczeń demokratycznych i wyrabiają w sobie umiejętności obywatelskie, a kompetencja obywatelska potrzebna jest zarówno demokracji, jak i samym obywatelom. Ustrój demokratyczny potrzebuje obywateli, którzy chcą i potrafią obsługiwać jego mechanizmy, zaś obywatele pozbawieni umiejętności obywatelskich nie skorzystają z oferowanych im przez demokrację możliwości wyrażania swych preferencji i realizacji interesów. Rozwój demokracji i przyrost kompetencji obywatelskich w społeczeństwie wzmacniają się nawzajem (Antoni Sułek za Diagnoza społeczna 2009, s. 265).

We współczesnej literaturze ważnym pojęciem używanym w kontekście funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego jest „kapitał społeczny”. Upowszechniony przez Roberta D. Putnama, termin wywodzący się z teorii Jamesa Colemana, służy do opisu kondycji lokalnych i ponadlokalnych struktur społecznego działania. Kapitał społeczny to:

Podczas gdy kapitał fizyczny odnosi się do obiektów fizycznych a kapitał ludzki odnosi się do właściwości jednostek, kapitał społeczny odnosi się do związków (połączeń) pomiędzy jednostkami - sieci społecznych oraz norm wzajemności i lojalności, które wyrastają z nich. W

tym znaczeniu kapitał społeczny jest blisko związany z tym, co niektórzy nazywają „cnotą obywatelską”. Różnica polega na tym, że kapitał społeczny zwraca uwagę na fakt, że cnota obywatelska jest najpotężniejsza, kiedy jest zakorzeniona (osadzona) w czułą sieć obustronnych stosunków społecznych. Społeczeństwo wielu cnotliwych, ale izolowanych jednostek nie posiada wysokiego kapitału społecznego (Putnam 2000: 19).

Tak rozumiany kapitał społeczny może być rozpatrywany w wymiarze **małe zaangażowanie vs duże zaangażowanie**. Oprócz tego wymiaru Putnam zwraca uwagę na dwojaki charakter kapitału społecznego. Może on przybierać formy **kapitału wiążącego (bonding social capital)** i **kapitału pomostowego (bridging social capital)**. Budowa kapitału społecznego może prowadzić do zacieśniania więzi pomiędzy członkami zbiorowości, przez co buduje się ekskluzywna grupa „swoich”. Z drugiej strony może dojść do stworzenia kapitału społecznego pozwalającego „przerzucać mosty”, czyli zyskiwać dostęp do nowych źródeł zasobów.

Z kolei James Coleman wskazuje, że kapitał społeczny to umiejętność współpracy oparta na zaufaniu. Francis Fukuyama adaptując koncepcję Colemana do analiz z dziedziny makroekonomii przywołuje definicję kapitału społecznego jako „umiejętność współpracy międzyludzkiej w obrębie grup i organizacji w celu realizacji wspólnych interesów” (Fukuyama 1997: 21).

Oprócz wiedzy i umiejętności istotną część potencjału ludzkiego stanowi zdolność do łączenia się w grupy dla realizacji założonego celu (...) Zdolność do łączenia się w grupy zależy z kolei od stopnia, w jakim dana społeczność uznaje i podziela zbiór norm i wartości, oraz od tego na ile członkowie tej społeczności potrafią poświęcić indywidualne dobro dla dobra grupy. Z faktu podzielenia poglądów i wartości wywodzi się zaufanie, które stanowi istotną wartość ekonomiczną (Fukuyama 1997: 21).

Koncepcja Putnama i Colemana są do siebie zbliżone i opierają się na przekonaniu, że poziom kapitału społecznego, najczęściej identyfikowany poprzez *poziom zaufania* jest większy w zbiorowościach o silnych strukturach, wyraźnych podzielanych normach i wartościach. Na tym podłożu pojawia się gotowość do zrzeszania się i angażowania w zbiorową aktywność w celu zapewnienia dobrobytu członkom zbiorowości.

Z kolei trzecie rozumienie kapitału społecznego autorstwa francuskiego socjologa Perre'a Bourdieu akcentuje kapitał społeczny jako indywidualne zasoby wykorzystywane w celu zdobywania pozycji społecznej.

Kapitał społeczny to zestaw aktualnych lub potencjalnych zasobów, które łączą się z posiadaniem trwałych sieci mniej lub bardziej zinstytucjonalizowanych relacji wzajemnych znajomości i rozpoznań – lub inaczej mówiąc, z członkostwem w grupie – które dostarczają każdemu z członków wsparcia w postaci wspólnie posiadanego kapitału społecznego, „uwierzytelnienia”, które daje prawo do kredytu, w różnym znaczeniu tego słowa. Te relacje mogą egzystować tylko w praktycznym stanie, w materialnych lub/i symbolicznych wymianach, które pozwalają je utrzymać. Mogą też być społecznie sankcjonowane (instytucjonalizowane) i gwarantowane przez użycie wspólnej nazwy (nazwiska, członkostwa w klasie społecznej, plemienia, szkoły, partii politycznej etc.) i przez cały szereg instytucjonalizujących działań zaprojektowanych po to, by formować i informować tych, którzy im ulegają (Bourdieu 2004: 21).

Kapitał społeczny wydaje się być zatem z jednej strony własnością publiczną cechą zbiorowości, wynikiem działań jednostek, mierzonym jednak na poziomie ponad-jednostkowym z drugiej jest cechą, dobrem jednostkowym. Kapitał społeczny w ramach podejścia Putnama i Colemanana jest zjawiskiem podwójnym i dynamicznym – stwarza warunki dla sprawnego współdziałania jednostek jednocześnie jest uzależniony od tego działania. Mówiąc obrazowo im wyższy kapitał społeczny tym częstsze kontakty i współpraca, i jednocześnie im częstsze kontakty i współpraca tym wyższy poziom kapitału społecznego. Taki stan rzeczy przesądza za często o niemożności przełamania błędnego koła wykluczenia społecznego pewnych grup społecznych czy zaktywizowania lokalnej społeczności – działania wymaga zaufania, z kolei zaufanie buduje się na owocnej współpracy. Gdy brakuje z jakichś powodów jednego z tych członów wówczas trudno o sensowne działania. Z kolei w ujęciu Bourdieu to jednostka pracuje na swój kapitał społeczny aktywnie uczestnicząc w sieciach zależności i przynależności. Wykorzystuje kontakty społeczne by zdobywać kompetencje kulturowe, poszerzać kontakty sieciowe i docierać do kapitału ekonomicznego. Budowanie kapitału społecznego jest działaniem strategicznym a nie niezamierzonym efektem współpracy.

Jakkolwiek definiowany, kapitał społeczny wiąże się z gotowością ludzi do współpracy i wyczuleniem na dobro wspólne, problemy społeczne. Istotnym z tego punktu widzenia jest wdrażanie młodych ludzi we wszelkiego rodzaju działania o charakterze społecznym w celu kształtowania odpowiednich postaw i wartości. Niestety jak pokazują wyniki Diagnozy Społecznej 2009 sytuacja pod tym względem jest zła.

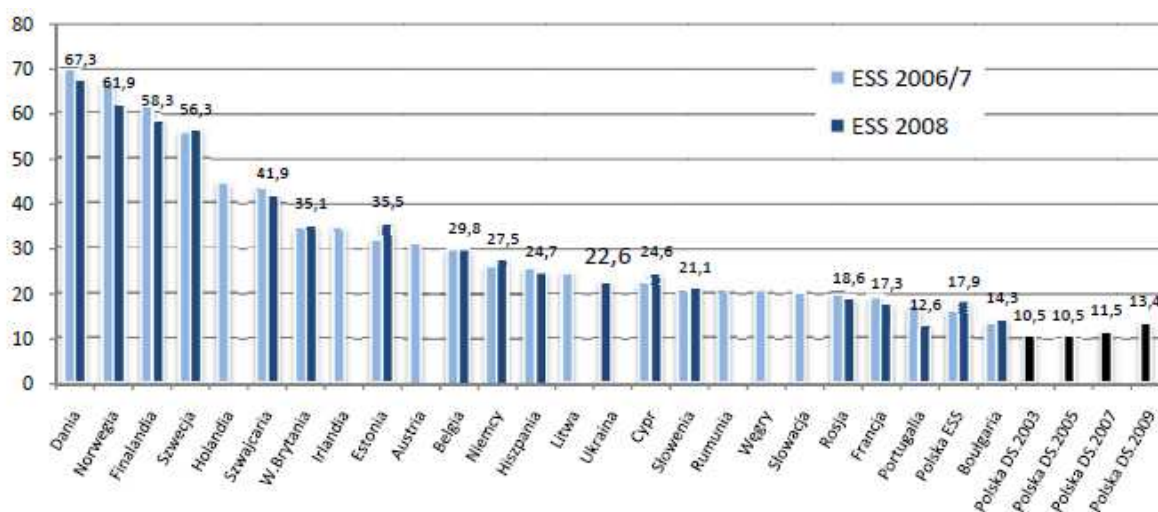
4.1. Diagnoza

Diagnoza społeczna przeprowadzona pod kierownictwem Janusza Czapińskiego wyraźnie pokazuje na deficyt kapitału społecznego i społeczeństwa obywatelskiego w Polsce. Jak to obrazowo ujmuje Czapiński, mamy naród i rodzinę a nie mamy społeczeństwa:

W Polsce są dwa zbiorowe podmioty, w których instrumenty współpracy funkcjonują w miarę skutecznie: naród i rodzina. Między rodziną i narodem istnieją jednak inne jeszcze wspólnoty tworzące społeczeństwo. W tych pośrednich podmiotach zbiorowych mechanizmy współpracy albo w ogóle w Polsce nie funkcjonują, albo opierają się wyłącznie na instrumentach prawnych. Próżnia między rodziną i narodem, o której w latach 70. pisał prof. Stefan Nowak nie zniknęła, nie wypełniła się społeczeństwem obywatelskim (Czapiński 2005).

W diagnozie społecznej 2003 i 2005 i 2007 i 2009 jako wskaźniki kapitału społecznego przyjęto zaufanie interpersonalne, przynależność do organizacji i pełnienie w nich funkcji, udział w nieprzymusowych zebraniach publicznych i zabieranie na nich głosu, dobrowolne działania i inicjowanie działań wspólnych na rzecz społeczności lokalnej, udział w wyborach lub referendach ogólnokrajowych lub lokalnych oraz pozytywny stosunek do demokracji. Efekt diagnozy opartej na pomiarze tych elementów jest druzgocący: ***Polska nie spełnia żadnego kryterium społeczeństwa obywatelskiego.*** Pod względem ogólnego zaufania interpersonalnego zajmujemy ostatnie miejsce wśród krajów objętych badaniem *European Social Survey*.

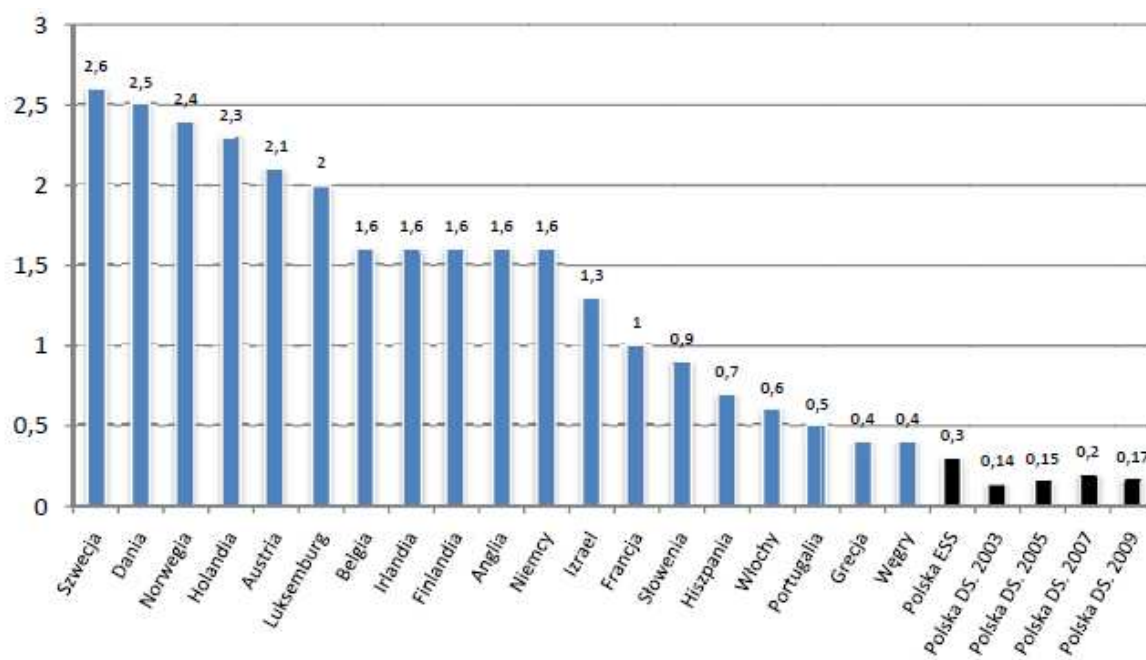
Rysunek 1. Odsetek osób twierdzących, że innym osobom można ufać

Źródło danych: dla wszystkich krajów, włącznie z Polską ESS - *European Social Survey* 2002, dla Polski DS - *Diagnoza społeczna* z 2003 i 2005, 2007, 2009 r.

W Polsce w 2008 r. zarejestrowanych w rejestrze REGON było 58 237 stowarzyszeń i ponad 9000 fundacji; przy rozszerzonej definicji trzeciego sektora jest 96000 zarejestrowanych organizacji pozarządowych; 58 proc. z nich prowadzi aktywną działalność, 10 proc. nie prowadzi żadnych działań. Skłonność do stowarzyszania się, gdy przynależność do organizacji stała się po zmianie systemu w pełni dobrowolna, gwałtownie spadła z 30,5 proc. w 1989 r. do 13% (15,6 proc.) w 2007 r. Lokujemy się pod tym względem, podobnie jak pod względem zaufania, na ostatnim miejscu wśród krajów objętych badaniem *European Social Survey* (Czapiński 2009).

Rysunek 1. Przeciętna liczba organizacji, do których należą respondenci

Źródło: dla wszystkich krajów, włącznie z Polską ESS - European Social Survey 2002, dla Polski DS – Diagnoza społeczna z 2009r.

W Polsce w 2009 r. członkami „jakichś organizacji, stowarzyszeń, partii, komitetów, rad, grup religijnych, związków lub kół” było 13,2 proc. badanych; z czego 10,1 proc. należało tylko do jednego stowarzyszenia; 2,3 proc. do dwóch, a 0,8 proc. do dwóch lub więcej; 86,8 proc. nie należy do żadnej organizacji” (A. Sułek, Diagnoza Społeczna 2009, s. 265).

Jak dalej wskazują autorzy Diagnozy Społecznej, Polaków cechuje **niski wskaźnik wrażliwości na dobro wspólne** – co ważne **najniższy jest wśród osób do 24 roku życia, a tylko nieznacznie wyższy wśród osób w wieku 24-34**. Co gorsza pomiędzy 2007 a 2009 wartość wskaźnika uległa osłabieniu. Wskaźnik wrażliwości jest najniższy wśród mieszkających na wsi i w małych miastach, biednych i słabo wykształconych. **Dolny Śląsk pod tym względem jest na poziomie średniej krajowej – niskiej średniej.**

W diagnozie Społecznej 2009 badaniu poddano nie tylko poziom formalnego uczestnictwa w stowarzyszeniach, ale też udział w nieformalnych zebraniach, inicjatywach wspólnotowych. Jak wskazuje Antoni Sułek, *Ludzie, którzy chcą coś zrobić dla swojej społeczności, nie muszą w tym celu zrzeszać się w formalne organizacje. Wystarczy, że*

*podejmą lub włączą się w jakieś działania na rzecz własnej społeczności. Badanie pokazuje jednak, że **jest to zjawisko tak samo rzadkie jak przynależność do organizacji formalnej (wyr. P.M.)**. Tylko 15,6 proc. badanych w ciągu ostatnich dwóch lat angażowało się „w działania na rzecz społeczności lokalnej (gminy, osiedla, miejscowości, w najbliższym sąsiedztwie” – w działania na tyle ważne, by pomyśleć o nich w chwili formułowania odpowiedzi na pytanie. W 2007 r. osób takich było 14,1 proc., w 2005 r. było 13,6 proc., w 2003 r. — 12,9 proc., a w 2000 r.— 8,0 proc. Choć więc poziom zaangażowania Polaków na rzecz lokalnych społeczności jest niski, to ostatniej dekadzie widać jego systematyczny wzrost (Diagnoza Społeczna 2009, s. 266).*

Skoro Polacy tak słabo się zrzeszają, rzadko sami podejmują działania na rzecz własnych społeczności, niechętnie się zbierają, by coś wspólnie postanowić a potem zrobić, to nie mają okazji, by się nauczyć zorganizowanego działania społecznego i nabyć umiejętności potrzebnych do życia w społeczeństwie obywatelskim. Nie mogą się nauczyć, jak działa najprostsza organizacja dobrowolna, jak się zorganizować w celu rozwiązania lokalnego problemu, jak poprowadzić zebranie, żeby nie skończyło się bez efektu, jak przekonywać innych do swoich racji i znaleźć sojuszników, jak przeprowadzić wybory, jak napisać pismo do urzędu i wpłynąć na jego decyzję. (...) Nie umieją, bo nie działają, a nie działają, bo nie umieją – nie mają wiedzy typu know-how, nie wiedzą, jak się do tego zabrać i jak się to robi. (Diagnoza Społeczna 2009, s. 270)

Efektom takiego staniu rzeczy jest słabe zaplecze społeczne dla inicjatyw lokalnych – również tych o charakterze biznesowym. Brak kapitału społecznego powoduje, że nawet duże inwestycje w kapitał ludzki i fizyczny, mogą nie przynieść efektu w postaci sprawnie działającej gospodarki opartej na wiedzy.

Dodatkowo możemy wskazać następujące aspekty funkcjonowania kapitału społecznego i społeczeństwa obywatelskiego, w tym zaangażowania młodzieży w życie publiczne na Dolnym Śląsku:

ANALIZA SWOT

Silne strony	Słabe strony
- stosunkowo duża liczba organizacji NGO na dolnym Śląsku	- niska wrażliwość na problemy społeczne zwłaszcza wśród młodych ludzi

<ul style="list-style-type: none"> - szereg inicjatyw kierowanych w stronę wzmocnienia NGO w regionie - Istnienie odpowiednich struktur administracyjnych wspierających NGO 	<ul style="list-style-type: none"> - niski wskaźnik partycypacji w działaniach publicznych - brak wiedzy o funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego - brak funduszy w NGO, słabość organizacyjna - niskie zainteresowanie działaniami NGO ze strony młodych ludzi - próżnia socjologiczna – brak poczucia sprawstwa i zaufania do instytucji - brak zgeneralizowanego zaufania społecznego
<p>Szanse</p> <ul style="list-style-type: none"> - wzrost aktywności niektórych organizacji typu NGO – medialna obecność - możliwość pozyskiwania funduszy na działalność NGO z tytułu działań pożytku publicznego - fundusze z Europejskiego Funduszu Społecznego, które umożliwiają realizację działań nakierowanych na wzmocnienie trzeciego sektora Polsce 	<p>Zagrożenia</p> <ul style="list-style-type: none"> - postępujące rozwarstwienie regionu – podział na Centrum (Wrocław) i Peryferie - ubożenie niższych warstw społecznych – jak wskazują diagnozy poziom bogactwa warunkuje poziom zaufania społecznego i gotowość do aktywności publicznej - wzrost złożoności procedur pozyskiwanie funduszy na działalność NGO - emigracja młodych ludzi poza region – starzenie się społeczeństwa

4.2. Prognoza trendów

Biorąc pod uwagę ustalenia badaczy przygotowujących Diagnozę Społeczną 2009 musimy zauważyć, że jeżeli istniejące tendencje się nie zmieniają, czeka nas poważny kryzys społeczny. „Badania międzynarodowe dowodzą, że kapitał ludzki jest ważniejszą niż kapitał

społeczny przesłanką rozwoju w krajach uboższych, do których ciągle jeszcze zaliczyć można także Polskę. Po przekroczeniu jednak pewnego progu zamożności decydującego znaczenia dla dalszego rozwoju nabiera kapitał społeczny. To wyjaśnia, dlaczego do tej pory rozwijaliśmy się gospodarczo w niezłym tempie pomimo bardzo niskiego poziomu kapitału społecznego. Polska przekroczy próg zamożności, powyżej którego dalsze inwestowanie w kapitał ludzki przestanie wystarczać do podtrzymania rozwoju, prawdopodobnie za ok. 10 lat. Tyle mniej więc zostało nam czasu na budowanie kapitału społecznego, jeśli chcemy się dalej rozwijać (Czapiński, 2009).

Stwierdzony w 2007 r. wzrost odsetka Polaków zrzeszonych nie okazał się początkiem tendencji. Na przestrzeni kilku lat nie rysuje się żaden systematyczny wzrost zainteresowania członkostwem w organizacjach obywatelskich, a jeśli chodzi o pełnienie jakichś funkcji w organizacjach, to obserwuje się nawet regres. Społeczeństwo obywatelskie w Polsce, rozumiane jako działanie w organizacjach dobrowolnych, nie rozwija się, nie wciąga w swoje sieci i struktury coraz większej liczby ludzi.

Jak wskazuje Czapiński dzisiaj wystarczającym źródłem indywidualnego rozwoju Polaków, i za sprawą ich indywidualnych starań – także Polski, jest rosnący kapitał ludzki, przyciągający zagranicznych inwestorów i finansowe wsparcie Unii, za jakiś czas dotkliwie jednak odczujemy brak kapitału społecznego odpowiedzialnego za rozwój wspólnoty bez dużego zasilania zewnętrznego (Czapiński, Diagnoza, s. 280).

Jak twierdzą badacze kapitału społecznego, jest to zasób bardzo podatny na degenerację i bardzo trudno jest go odbudować. Jak mało który z zasobów społecznych podlega działaniu Zasady Mateusza, na mocy której osoby (bądź struktury) już bogate w kapitał będą go pomnażać, natomiast te, którym go brak będą się pod tym względem degenerować. Niskie zasoby kapitału społecznego w naszym kraju i Regionie nie są zatem dobrym prognostykiem na przyszłość. Funkcjonująca w Polsce od lat 70-tych próżnia socjologiczna – brak struktur zaangażowania publicznego w sferze pomiędzy rodziną i państwem – nie ulega zmniejszeniu pomimo zmiany ustrojowej i gospodarczej. Pogłębiające się różnicowanie regionu dolnego śląska na bogate centrum oraz biedne peryferie dodatkowo ogranicza możliwości budowania silnych struktur pośrednich poza Wrocławiem. Jak pokazują badania nad zaufaniem społecznym bieda ogranicza gotowość ludzi do inicjatyw wspólnotowych i angażowania się w działania wymagające współpracy z innymi.

4.3. Wizja

Wysoki kapitał społeczny oznacza przede wszystkim rozbudowaną kulturę partycypacji w życiu społecznym wyrastającą z bogatej wiedzy na temat funkcjonowania mechanizmów demokratycznego społeczeństwa oraz świadomości o konieczności uczestnictwa wraz z innymi w pracy na rzecz naszej wspólnoty. Wychodząc z tego założenia proponujemy następującą wizję stanu pożądanego:

Wysoki poziom kapitału społecznego/silne społeczeństwo obywatelskie na Dolnym Śląsku – wizja 2020

- *Zwiększona wrażliwość młodych ludzi na problemy społeczne*
- *Duża wiedza nt. działania instytucji państwowych, regionalnych, lokalnych*
- *Zaufanie do instytucji państwowych*
- *Harmonia pomiędzy kapitałem typu wiążącego i pomostowego*
- *Duże zaufanie między ludźmi w pracy i w życiu*
- *Inklinacje do stowarzyszania się – kultura partycypacji, silny sektor NGO*
- *Duże zaangażowanie w lokalne życie polityczne*

W naszej wizji idealnego funkcjonowania kapitału społecznego na Dolnym Śląsku obywatele mają ugruntowane poczucie sprawstwa – wierzą, że ich działania mają sens, że ich zaangażowanie może zmienić istniejący stan rzeczy. Oznacza to, że znika pierwszy z czynników ograniczających „zasypywanie próżni społecznej” zdiagnozowanej przez Stefana Nowaka, tzn. przekonanie, o braku sensu aktywności, gdyż decyzje podejmowane są „gdzie indziej”. Brak sprawstwa budowany jest oczywiście na doświadczeniu braku efektywności działania. Jest to jednocześnie też pierwszy z powodów zaniechania działania. Jeżeli wszyscy wierzą, że nic się nie da zrobić, wówczas ta wiara staje się faktem.

Aby móc efektywnie partycypować w procesach przekształcania otaczającej nas rzeczywistości konieczna jest szeroko rozpowszechniona wiedza na temat mechanizmów działania władzy lokalnej i centralnej, zasad podejmowania i wdrażania decyzji na szczeblu miejscowości, gminy, powiatu, województwa i centralnym. Mieszkańcy Dolnego Śląska mają

taką wiedzę i potrafią ją wykorzystywać w obronie swoich praw i dla poniesienia jakości życia w regionie.

Wiedza na temat formalnych zasad organizacji państwa demokratycznego wsparta jest poprzez znajomość konkretnych osób odpowiedzialnych za pełnienie konkretnych funkcji. Dotyczy to wiedzy na temat tego, kto jest radnym, burmistrzem, wójtem, prezydentem czy marszałkiem województwa. To również wiedza, w jaki sposób się z takimi osobami kontaktować i w jaki sposób przekazywać im swoje potrzeby. I nie chodzi nam tutaj o wytworzenie sieci nepotystycznych powiązań polegających na budowaniu „dojść” do urzędników i funkcjonariuszy publicznych, ale o znajomość oficjalnych mechanizmów i zasad komunikacji oraz o wiarę w jej sensowność.

Tego typu kontakty i praktyki komunikacyjne, które przynoszą efekty, powodują, że mieszkańcy Dolnego Śląska ufają władzy. Traktują instytucje państwowe jako narzędzia, które można i należy wykorzystywać w rozwiązywaniu problemów i pomnażaniu dobrobytu całej wspólnoty, a nie jako przeciwnika czy wroga.

Umiejętność komunikacji z różnymi instytucjami, posługującymi się odmiennymi procedurami i językiem (inaczej działają instytucje szczebla lokalnego, regionalnego, centralnego) mieszkańcy Dolnego Śląska posiadają kompetencje do budowania sieci powiązań społecznych kształtujących pomostowy charakter kapitału społecznego. Dzieje się tak również poprzez rozwój organizacji pozarządowych, które z jednej strony stymulują rozwój postaw obywatelskich wśród mieszkańców, z drugiej są narzędziem dostępu do różnych zasobów – finansowych, kulturowych i politycznych. Chodzi tu zarówno o organizacje o charakterze społecznym – działającym w sferze opieki społecznej i wsparcia dla najbardziej potrzebujących, jak również różnego rodzaju związki i organizacje pracowników i pracodawców, którzy potrafią współpracować ze sobą w celu wspólnych korzyści. W ten sposób ujawnia się harmonia pomiędzy pomostowym a wiążącym kapitałem społecznym.

Spółeczność Dolnego Śląska to środowisko ludzi, którzy ufają sobie nawzajem, potrafią się wspierać i nie mają trudności w organizowaniu zbiorowych przedsięwzięć. Przejawia się to zarówno w praktykach życia codziennego i towarzyskiego, kiedy ludzie często się odwiedzają i spotykają w miejscach publicznych, poprzez działania na rzecz społeczności lokalnej – np. inicjatywy mające na celu wsparcie działalności lokalnej szkoły – po inicjatywy polityczne.

Młodzi ludzie Dolnym Śląsku współtworzą społeczność partycypujących, zaangażowanych obywateli, którzy potrafią współdziałać na rzecz dobra swojego własnego, lokalnej społeczności i regionu. Zasoby te umiejętnie wykorzystują lokalni politycy i instytucje. Władze lokalne są zwięźczeniem systemu kreowania kapitału społecznego – z jednej strony bazują na wspólnocie wartości i silnych więzach (również tożsamości regionalnej) mieszkańców – a zatem na wiążącym kapitale społecznym – z drugiej są odpowiedzialni za stwarzanie warunków dla rozwijania międzyregionalnych powiązań w skali krajowej, europejskiej i światowej w celu zagwarantowania regionowi dostępu do zasobów (inwestycje, wymiana kulturowa itp.), które z kolei stymulują wykorzystanie lokalnego potencjału ludzkiego i fizycznego. **Istotnym elementem tego obywatelskiego społeczeństwa są młodzi ludzie, którzy aktywnie włączają się w działania publiczne i są wyczuleni na problemy społeczne.**

4.4. Wskaźniki

Działania o których tu mowa mają charakter miękkiej i przynoszą efekty w bardzo niewymiernej sferze życia społecznego. Biorąc to pod uwagę możemy wskazać kilka tylko wskaźników efektywności tych działań i realizacji wizji rozwoju społeczeństwa obywatelskiego mierzonych przy użyciu narzędzi stosowanych w pomiarach socjologicznych

- udział młodych ludzi w organizacjach typu NGO
- wiedza młodych ludzi o funkcjonowaniu państwa i społeczeństwa obywatelskiego
- partycypacja w wydarzeniach publicznych w tym udział w wyborach
- wskaźnik zgeneralizowanego zaufania społecznego
- wrażliwość młodych ludzi na dobro wspólne deklarowana w sondażach

4.5. Konieczne działania

Przedstawiona powyżej wizja funkcjonowania kapitału społecznego na Dolnym Śląsku wiąże się przede wszystkim z podniesieniem stanu wiedzy mieszkańców regionu i ich świadomości obywatelskiej. Proces budowania kapitału społecznego z konieczności związany jest z procesami o charakterze oddolnym. To ludzie poprzez swoje działania muszą wytworzyć warunki dla silnego społeczeństwa obywatelskiego. Państwo, a więc

makrostrukturą, jak też władze regionalne, stwarzają tylko przestrzeń formalną i administracyjną sprzyjającą kształtowaniu się postaw obywatelskich.

Odwołując się do wizji rozwoju Dolnego Śląska przygotowanego w ramach dokumentu Foresight regionalny dla Dolnego Śląska. Scenariusze rozwoju do roku 2020 można wskazać konieczne działania do podjęcia:

1. W pierwszym rzędzie niezbędna jest **kompleksowa kampania edukacyjna** – szeroko zakrojony program edukacyjny na temat wiedzy obywatelskiej, samorządności, trzeciego sektora, podmiotowego działania. Program powinien objąć cały system edukacyjny (szkoły, przedszkola, także społeczne, prywatne, młodzieżowe domy kultury, zajęcia pozalekcyjne, Ochotnicze Hufce Pracy, Centrum Informacji Zawodowej itp.).
2. Sama **szkoła może być źródłem kapitału społecznego** – poprzez programy staży, praktyk, wymian uczniowskich itp. stwarza okazję do obserwacji różnych form aktywności społecznej i zawodowej, wymiany wiedzy kulturowej (np. w przypadku międzynarodowych wymian uczniowskich). W ten sposób uczniowie nie tylko zdobywają wiedzę, czyli kreują swój kapitał ludzki, ale też uczą się nawiązywać kontakty i zdobywają cenne zasoby społeczne, które mogą wykorzystać w swojej karierze edukacyjnej i zawodowej.
3. Nie można w tym kontekście zapominać, iż zgodnie z koncepcją Bourdieu, **jakość kapitału społecznego zależy w dużej mierze od jakości kapitału kulturowego**, czyli kompetencji komunikacyjnych i kulturowych jednostek. Jest to istotne na dwa sposoby: po pierwsze kompetencje kulturowe pozwalają nawiązywać kontakty z osobami pochodzącymi z różnych grup społecznych; po drugie kapitał społeczny poszczególnych jednostek jest tym bogatszym, im wyższy kapitał kulturowy posiadają osoby, z którymi są one powiązana w sieciach wzajemnych zależności. Zatem **inwestycje w podnoszenie jakości kapitału ludzkiego** – omawiane w poprzedniej części niniejszego opracowania – **są również instytucjami w kapitał społeczny**. Z drugiej strony kapitał społeczny jest niezbędnym elementem kreowania i pomnażania kapitału ludzkiego.
4. Niezbędne jest **kreowanie lokalnych liderów środowiskowych**, którzy inicjowaliby

działania stymulujące aktywność i uczestnictwo mieszkańców we wspólnych przedsięwzięciach. Bardzo dobrym przykładem tego typu działań jest program LEADER. Praktyki realizowane w partnerskich projektach typu LEADER wpisują się w szerszą strategię **promowania działalności trzeciego sektora**. Niezbędna naszym zdaniem jest kampania medialna, która uświadomiłaby ludziom sensowność stowarzyszania się i podejmowania wspólnych przedsięwzięć. Wskaźnik uczestnictwa w organizacjach pozarządowych na poziomie 15% jest też efektem braku zaufania tego typu inicjatyw, podejrzliwości, przekonania, że ktoś chce czerpać zyski kosztem „zwykłych ludzi”. Należy uświadomić ludziom, że oddolna inicjatywa jest często lepszym środkiem do zrealizowania potrzeb lokalnej zbiorowości – jak np. wybudowanie drogi, utrzymanie szkoły na wsi, zmiana sposobu zarządzania dobrem komunalnym – niż oczekiwanie na rozwiązania płynące „z centrali”.

5. Ważne jest rozwijanie wolontariatu młodzieżowego jako formy kształtowania wrażliwości na problemy społeczne poprzez partycypację w działaniach kierowanych do ludzi wymagających wsparcia.

II. System realizacji strategii na rzecz młodzieży

Zaprezentowane w niniejszym dokumencie wizje rozwojowe wymagają strategicznego współdziałania szeregu instytucji oraz organizacji społecznych. Szczegółowe określenie ram formalnych tego typu współpracy wykracza poza ramy przyjęte dla niniejszego opracowania. Ograniczamy się do wskazania, że pełna realizacja postulowanych zmian wymaga skoordynowanego działania wielu podmiotów.

Podmiotami odpowiedzialnymi za realizację zadań strategicznych powinny być jednostki administracji samorządowej województwa, jak się wydaje przede wszystkim Wydział Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi oraz Pełnomocnik Marszałka ds. Młodzieży. Dodatkowymi podmiotami naturalnie będą organizacje typu NGO lub ich zbiorowe przedstawicielstwa. Nieodzownym elementem tego systemu jest również Wydział Edukacji Województwa Dolnośląskiego.

III. Plan działań implementacyjnych

Biorąc pod uwagę wskazane wyżej kierunki rozwoju oraz konieczne do podjęcia działania, wskazujemy, że należy przyjąć jako najważniejsze następujące kroki implementacyjne:

1. Utworzenie instytucji zbierającej informacje na temat młodzieży (Bank Wiedzy o Młodzieży) – podmiot gromadzący systematycznie dane urzędowe, pochodzące z opracowań naukowych oraz prowadzący badania własne w obszarze związanym z jakością życia młodych ludzi na Dolnym Śląsku.
2. Powołanie stałej komisji Sejmiku Województwa ds. Młodzieży, Seniorów i Organizacji Pozarządowych.
3. Powołanie sejmiku młodzieżowego – stały kontakt przedstawicieli środowisk młodzieżowych.
4. Przygotowanie ram dla konkursów grantowych na działania młodzieżowe

5. Przygotowanie rekomendacji do Ministerstwa Pracy i Polityki na temat utworzenia zawodu *Pracownika młodzieżowego (Youth Worker)*, definiowanego szeroko jako osoba pracująca z młodzieżą poza szkołą, w obszarze animacji czasu wolnego młodzieży, edukacji pozaformalnej, socjoterapii, streetworkingu ze szczególnym uwzględnieniem organizacji pozarządowych jako miejsca świadczenia tej pracy.

IV. Zgodność z innymi dokumentami strategicznymi

- Strategia rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku
- Plan zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego
- Program Rozwoju turystyki dla Województwa Dolnośląskiego
- Program Współpracy Samorządu Województwa Dolnośląskiego z organizacjami pozarządowym i oraz podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego
- Europejską Karta uczestnictwa młodych ludzi w życiu gmin i regionów-Karta stanowi część Uchwały 237 Stałej Konferencji Władz Lokalnych i Regionalnych Europy przyjętej w dniu 19 marca 1992 roku.
- Strategia Państwa dla Młodzieży na lata 2003 – 2012, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Warszawa 2003 r.
- Odnowione ramy wsparcia dla europejskiej współpracy w obszarze młodzieży (2010-2018), Rezolucja Rady Unii Europejskiej, 2009 r.

V. Ramy finansowe

Proponowane działania mogą być z powodzeniem finansowane z wykorzystaniem następujących źródeł:

1. Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Europejski Fundusz Społeczny
2. Program „Młodzież w działaniu”
3. gminne programy profilaktyki uzależnień
4. Fundusz Inicjatyw Obywatelskich

5. gminne programy edukacji pozaformalnej
6. Fundacja Bankowa im. Leopolda Kronenberga i inne fundacje prywatne
7. Polsko – Amerykańska Fundacja Wolności
8. Polska Fundacja Dzieci i Młodzieży
9. Konkursy Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwa Edukacji Narodowej i inne,
10. Szwajcaryjka – Polski Program Współpracy
11. źródła ponadnarodowe
12. Polsko - Niemiecka Współpraca Młodzieży
13. Uczucie się przez całe życie
14. Środki finansowe Funduszu Pracy
15. Lokalne programy współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi

Wykorzystane źródła

1. A. Wiktorska- Świącka, Raport dotyczący opracowań w zakresie problematyki młodzieżowej na Dolnym Śląsku, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław 2010 r.
2. Academic Ranking of World Universities – 2010
http://www.arwu.org/ARWU2010_4.jsp
3. Analiza porównawcza województw w kontekście realizacji celów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007 – 2013; Ministerstwo Rozwoju Regionalnego lipiec 2009
4. Analiza SWOT- polityki młodzieżowej na Dolnym Śląsku- Departament Spraw Społecznych, Wydział Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi
5. Analiza sytuacji w zakresie edukacji w kontekście form wsparcia realizowanych w ramach Priorytetu IX Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki; Dolnośląska Szkoła Wyższa
6. Badania ESPAD 2007, Instytut Psychiatrii i Neurologii, Polska Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii
7. Bank Danych Regionalnych <http://www.stat.gov.pl>
8. Biała Księga Komisji Europejskiej „Nowe Impulsy dla Młodzieży”, Bruksela 2001
9. Bourdieu, Pierre, 2004, *The forms of capital*, w: Stephen Ball (red), *RoutledgeFalmer Reader in Sociology of Education*, London: RoutledgeFalmer, ss.: 15-29;
10. Coleman, James, 1988, Social capital in the creation of human capital, *American Journal of Sociology*, vol. 86;
11. *CONSCISE Project Final Report: The Contribution of Social Capital in the Social Economy to Local Economic Development in Western Europe*, Project financed with the EC framework V Research Programme Key, Action Improving the Socio-Economic Knowledge Base dostępne na: <http://www.european-network.de/englisch/CONSCISE%20e.htm>
12. Dane GUS dostępne na www.stat.gov.pl
13. Dane Komendy Wojewódzkiej Policji we Wrocławiu

14. Doradztwo na odległość – badanie alternatywnej formy poradnictwa zawodowego; Wałbrzych 2009
15. Eurostat – bazy danych i raporty dostępne na:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL
16. Fukuyama, Francis, 1997, *Zaufanie – kapitał społeczny a droga do dobrobytu*, Warszawa: PWN;
17. Główny Urząd Statystyczny, Departament Pracy, Publikacja Monitoring Rynku Pracy Wejście ludzi młodych na rynek pracy; 23 lutego 2010
18. Janusz Czapiński, Tomasz Panek (red), *Diagnoza Społeczna 2009, Warunki i jakość życia Polaków*, dostępne na: <http://www.diagnoza.com/>
19. M. Skocz, K. Garstka, P. Prokopowicz, Czym jest Polityka Młodzieżowa?, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław 2009
20. Materiały z konferencji „Forum- Radni- Młodzież. Czy Dolny Śląsk stać na coś więcej?”, zorganizowanej przez Stowarzyszenie Semper Avanti oraz Departament Spraw Społecznych, Wydział Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi, Wrocław 2009 r.
21. P. Dębek, Dokumentacja analityczno- diagnostyczna w zakresie kondycji dolnośląskiej młodzieży, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław 2010 r.
22. Portes, Alejandro, 1998, *Social Capital: its origin and applications in modern sociology*, Annual Reviews of Sociology, 24, ss. 1-24;
23. Prognoza rozwoju dolnośląskiego rynku pracy. Prognoza zapotrzebowania gospodarki regionu na siłę roboczą w układzie sektorowo -branżowym i kwalifikacyjno – zawodowym w województwie dolnośląskim; Warszawa marzec 2010
24. Program Operacyjny Kapitał Ludzki na lata 2007-2013, dostępny na:
<http://www.mrr.gov.pl/>
25. Putnam, Robert D., 2000, *Bowling Alone. the Collapse and Revival of American Community*, New York: Simon and Schuster Paperbacks;
26. Raport o Kapitale Intelektualnym Polski; Warszawa 10 lipca 2008
27. Raport Unii Europejskiej na temat młodzieży, Komisja Europejska, Dyrekcja Generalna Edukacja i Kultura, 2009r.

28. Raport z badań organizacji pozarządowych działających na Dolnym Śląsku, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław 2006 r.
29. Raport z badania przeprowadzonego wśród mikro, małych i średnich przedsiębiorstw z regionu wałbrzyskiego – raport cząstkowy; Wałbrzych 2009
30. raport z badania przeprowadzonego na zlecenie Województwa Dolnośląskiego przez PBS DGA w 2007 roku
31. Raporty z wykorzystania środków z programu „Młodzież w Działaniu” w latach 2007-2008 Narodowa Agencja Programu Młodzież w Działaniu, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2008, 2009.
32. Sjoerd Beugelsdijk and Sjak Smulders, 2003, *Bridging and Bonding Social Capital: Which type is good for economic growth?*, dostępne na: <http://www.eea-esem.com/papers/eea-esem/2003/119/EEA2003.PDF>
33. Światowe Forum Gospodarcze (2007),
<http://www.insead.edu/v1/gitr/wef/main/analysis/>
34. Zawód na dziś i jutro – diagnoza kierunków kształcenia kadr dla małych i średnich przedsiębiorstw w regionie wałbrzyskim – raport końcowy; Wałbrzych 2009